Viter paa Sørlandet og Vestlandet i ældre tider

Förord till den elektroniska utgåvan

VITER PAA SØRLANDET OG VESTLANDET

Af **O. Olafsen.**

Hensigten med denne Afhandling er næst efter at give en kort Udsigt over de gamle Viters Oprindelse, Indretning og Udvikling ned gjennem Tiderne at meddele de Oplysninger, jeg har kunnet finde, om Viter paa Sørlandet og Vestlandet. For det østenfjeldske og nordenfjeldske Norge har Oberst Gulowsen meddelt Oplysningen efter Regimentsrapporterne, se N. hist. Tidsskr. 4de. R. 5te B. S. 507 fl., og denne Afhandling danner saaledes paa en Maade en Fuldstændiggjørelse af den nævnte. Mine Kilder har kun i de færreste Tilfælde været af skriftlig eller trykt Art; saadanne findes kun sjelden for Sørlandets og Vestlandets Vedkommende. Jeg har maattet holde mig til gammel Tradition i vedkommende Bygd, Fortællinger fra lokalkjendte Personer og gamle Rester eller andre Minder af og om Viter, som maatte findes. Det ligger i Sagens Natur, at Kilderne ofte er uklare og upaalidelige. For en stor Del er Traditionen glemt, og hvor den findes, er den ofte meget svag og ubestemt.

Mine Oplysninger maa derfor modtages med Kritik. Jeg har ikke kunnet og ikke villet skjelne mellem, hvad der er historisk sikkert, og hvad der er mere eller mindre usikkert. Jeg meddeler, hvad jeg har fundet, og det vil være en Opgave for dem, som besidder det fornødne Stedkjendskab, at prøve Rigtigheden af Opgaverne. Selv om jeg i enkelte Tilfælde har været stærk i Tvivl om en Meddelelses Rigtighed, har jeg dog taget den med, for at den kunde prøves nærmere.

1. Viternes Oprindelse.

I Haakon den godes Saga Kap. 21 fortælles, hvorledes Kongen ordnede Landsforsvaret i Norge. Han havde da faaet Ufred med Danmark, hvor Gunhildsønnerne fandt Tilflugt og Understøttelse, og han havde netop tilbageslaaet det første Angreb ved Agvaldsnes paa Kørmt. Han fandt det nødvendig at træffe kraftige Foranstaltninger mod lignende Angreb og bestemte derfor ved en ny Lov, at hele Landet skulde inddeles i Skibreder saa langt ind, som Laksen gik. Skibredet skulde stille et Skib fuldtbemandet og udrustet med Vaaben og Proviant til Kongens Disposition, naar fiendtlig Angreb truede. Dette kaldtes Leding (leidangr). Skulde Styrken bruges til Angreb paa en anden Magt, kunde Kongen kun kræve halv Leding. I Forbindelse hermed stod at Kong Haakon den gode lod reise Viter paa Fjeldtoppene saaledes beliggende, at man kunde se fra den ene til den anden. „Der fortælles, at Krigsbudet for i 7 Dage fra den sydligste Vite til det nordligste Tinglag i Haalogaland.“Sml. hermed Beretningen i Fagrskima Kap. 32. Se ogsaa P. A. Munch d. n. Folks Hist. 1ste B. S.

718. Edv. Bull Leding S. 38, 40.

Haakon den gode gjælder derfor som Opfinder af Viterne i Norge. Da det hos alle Naturfolk er almindelig at benytte et Baal som Signal, har vel Viterne været kjendt i Norge før Kong Haakons Tid, og hvad han gjorde, var at ordne Anvendelsen af Viterne ved Lov og med bestemte Forskrifter for deres Benyttelse.

Det kunde synes, som om Sagaen vilde fortælle os, at Kongen indførte Viterne i hele Landet eller ialfald langs hele Kysten op til Haalogalands Nordspids. Dette kan dog ikke have været Tilfældet. Det er for det første kun Kysten fra Landets Sydspidse til Haalagoland, som der kan være Tale om og heller ikke hele denne Strækning. Kong Haakon herskede i Virkeligheden kun over det vestlige Norge og af dette igjen særlig over Rogaland, Hordaland, Sogn, Fjalir, Firdir og kanske Sunnmør. Over Østlandet og det sydlige Norge herskede andre Konger af Harald Haarfagres Æt, og over Trøndelagen var i Virkeligheden Sigurd Ladejarl den egentlige Hersker. Fra først af har saaledes Vitesystemet været indskrænket til Vestlandet; men det har vel efterhaanden ogsaa fundet Indgang baade i Trøndelagen og i Sydnorge.

Derimot er det givet af selve Forholdene og fremgaar ogsaa af Sagaens Beretning, at det kun var Kysten og Fjorddistrikterne hvor Systemet fandt Anvendelse; inde i Landet behøvedes ingen Viter, ligesom Skibredeinddelingen heller ikke gjaldt her.

Landet kunde paa Grund af dets naturlige Forholde ikke angribes uden fra Havet; tillands var det vel beskyttet vedugjennemtrængelige Skoger og store Elve. At Viterne tilhørte Kysten, ikke Indlandet, merker man den Dag i Dag, naar man giver sig til at efterspore deres Beliggenhed. Man finder da, at de er lette at paavise langs Kysten og de ydre Fjordbygder samt indigjennem de store Fjorde. Men inde i Landet er det som oftest vanskelig at finde dem. Traditionen om dem er yderst svag og vaklende og for en stor Del af Indlandsbygderne gjælder det, at der ingen Tradition findes om Viter og Varder her. Det ser helst ud, som om der aldrig har været nogen.

Viterne var efter den ovenfor anførte Beretning knyttet til Skibrederne, og hvor der ingen Skibreder var, kunde der derfor heller ikke være Viter.

Der maatte imidlertid i Tidens Løb foregaa flere Forandringer i Landets Forsvarsvæsen; eftersom Kongemagten fandt Anerkjendelse over hele Landet og Smaakongerne, Underkongerne, Jarlerne, Herserne osv. maatte bøie sig for ham, dros ogsaa stedse mere og mere af Landet ind under det fælles Landsforsvar. Skibredeinddelingen og Vitesystemet trængte igjennem nordenfjelds og søndenfjelds; det trængte længere og længere ind gjennem Fjordene og Fjordbygderne; men endnu var det dog kun Sjø- og Fjordbygderne, som berørtes.

I Tidens Løb undergik dog dette Forhold en Forandring og Vitesystemet kom ogsaa til delvis i hvert Fald at indføres i Indlandsbygderne. Herom se nedenfor.

At Viterne er blevet brugt eller tændt mange Gange, er der ikke Tvivl om; men i Sagaerne omtales det, saavidt mig bekjendt ikke.Det omtales vel, at Viterne blev tændt; men hvilke Viter det var, som tændtes, nævnes ikke. I den nyere Tid derimod omtales det oftere, at Viterne tændtes.

I Sagaen hedder det, at Krigsbudskabet gik fra den sydligste til den nordligste Varde i 7 Dage. Heraf kunde det synes at fremgaa, at man lod Budskabet gaa over hele Landet eller rettere langs hele Kysten. Hvis saa er Tilfældet, maatte Budskabet nærmere betragtet være, hvad vi kalder, en Mobiliseringsordre og svare til vor Tids Telegraf. Naar en Krig staar for Døren og betragtes som uundgaaelig, lyder Mobiliseringsordren gjennem Telegrafen, den elektriske Funke, i et Øieblik ud over Landet, og hele Folket vækkes og slaaes med Rædsel. Da ved alle, som staar i Hærens Ruller, hvad det gjælder og de ved nøiagtig, hvad de har at gjøre, hvor de skal samle sig osv. Det er mulig, at det var noget lignende, som fandt Sted, naar Viten lyste. P. A. Munch mener, at naar Viten blev tændt, blev Krigspilen udsendt, og de vaabenføre Mænd kaldt sammen. Og det kan da tænkes, at Viterne bragte Mobiliseringsordren ud over det hele Land eller den hele Kyst. Imidlertid har vi ingen bestemt Efterretningherom og tvivlsomt synes det mig at være, om det virkelig har fundet Sted. Med den store Udstrækning, som vort Land har, vilde det tage en lang Tid at samle Ledingshæren og den angribende Fiende vilde have god Tid til at hærje og brænde og fjerne sig igjen.

Altid og overalt, naar det omtales, at Viterne tændtes, ser det nærmest ud til at det kun var de nærmestliggende Viter, som tændtes. Naar saaledes Fienden trængte ind over Landets Grænser, gik Budskabet herom gjennem Varderne langs Indfaldslinien og ventelig over de tilgrænsende Bygder, men synes ikke at have strakt sig videre. Saaledes var det i den nyere Tid, og muligens har det samme været Tilfældet ogsaa i ældre Tid. Det kunde da synes, som om det kun var en Mobilisering i en Bygd, et Herred eller et Fylke som tilsigtedes ved Viternes Antændelse.

Muligens var de beregnet kun paa at være Allarmsignaler, som forkyndte Fiendens Angreb paa et bestemt Punkt. Saaledes virkede de ialfald i den sidste Krig, vi havde. Naar de engelske Krydsere eller Kapere holdt ind mod Land, mod en By, et Strandsted, en Havn osv. tændte Viterne rundt omkring og Befolkningen greb til Vaaben for at værge sig. Sandsynligvis har Viterne tjent baade som Allarmsignaler og Mobiliseringsordre for en større eller mindre Del af Landet.Om Navnet skal bemerkes, at det gammelnorske Navn er viti, Vite, egentlig et Merke, Tegn; dette Navn bør derfor helst bruges. Varde derimod betyder paa gammelnorsk en Stenvarde, som reistes i forskjellige Øiemed; nu bruges det ogsaa om en Vite i mange Bygder; men det bør man ikke, da Navnet er tvetydig.

2. De gamle norske Loves Bestemmelser om Viter.

I Gulatingsloven Kap. 311N. g. L. I. S. 102. tales der om Viter og Vagthold ved dem: Um vita varda eller vørdn (om Vite Vagt). Naar der er Udsigt til Ufred, skal man sætte Vite-Vagt, Kongens Aarmand eller Foged skal skjære op Bud herom, og den, som da ikke møder frem, skal bøde 3 Mark. Dersom nogen, som skal holde Vagt, ikke kommer, da er han strafskyldig. Saaledes skal Vagt holdes, at man ikke sovner under den. Den, som det gjør, skal bøde 12 Øre. Kommer der en Hær, og Viterne ikke tændes, da er han, som er Skyld heri, fredløs (utlæg). Han skal tænde Viten, naar han ser 5 eller flere Skibe. Tænder han da ikke Viten, og det er Hærskibe, da er han utlæg. Tænder han Viten, naar han ser færre Skibe end fem og derved volder Hærløb blandt Folk, da bøde han 40 Mark. Den Vagt, som er nærmest den østligste, skal bøde 40 Mark, dersom han ikke tænder Viten. Alle de andre skal bøde 3 Mark.

Som man ser, var der meget strenge Bestemmelser angaaende Vagtholdet. Viterne var jo i visse Henseender et temmelig ufuldkommende Middel til at bringe Krigsbudskabet udover Landet, herom og tvivlsomt synes det mig at være, om det virkelig har fundet Sted. Med den store Udstrækning, som vort Land har, vilde det tage en lang Tid at samle Ledingshæren og den angribende Fiende vilde have god Tid til at hærje og brænde og fjerne sig igjen.

Altid og overalt, naar det omtales, at Viterne tændtes, ser det nærmest ud til at det kun var de nærmestliggende Viter, som tændtes. Naar saaledes Fienden trængte ind over Landets Grænser, gik Budskabet herom gjennem Varderne langs Indfaldslinien og ventelig over de tilgrænsende Bygder, men synes ikke at have strakt sig videre. Saaledes var det i den nyere Tid, og muligens har det samme været Tilfældet ogsaa i ældre Tid. Det kunde da synes, som om det kun var en Mobilisering i en Bygd, et Herred eller et Fylke som tilsigtedes ved Viternes Antændelse.

Muligens var de beregnet kun paa at være Allarmsignaler, som forkyndte Fiendens Angreb paa et bestemt Punkt. Saaledes virkede de ialfald i den sidste Krig, vi havde. Naar de engelske Krydsere eller Kapere holdt ind mod Land, mod en By, et Strandsted, en Havn osv. tændte Viterne rundt omkring og Befolkningen greb til Vaaben for at værge sig. Sandsynligvis har Viterne tjent baade som Allarmsignaler og Mobiliseringsordre for en større eller mindre Del af Landet.Om Navnet skal bemerkes, at det gammelnorske Navn er viti, Vite, egentlig et Merke, Tegn; dette Navn bør derfor helst bruges. Varde derimod betyder paa gammelnorsk en Stenvarde, som reistes i forskjellige Øiemed; nu bruges det ogsaa om en Vite i mange Bygder; men det bør man ikke, da Navnet er tvetydig.

2. De gamle norske Loves Bestemmelser om Viter.

I Gulatingsloven Kap. 311N. g. L. I. S. 102. tales der om Viter og Vagthold ved dem: Um vita varda eller vørdn (om Vite Vagt). Naar der er Udsigt til Ufred, skal man sætte Vite-Vagt, Kongens Aarmand eller Foged skal skjære op Bud herom, og den, som da ikke møder frem, skal bøde 3 Mark. Dersom nogen, som skal holde Vagt, ikke kommer, da er han strafskyldig. Saaledes skal Vagt holdes, at man ikke sovner under den. Den, som det gjør, skal bøde 12 Øre. Kommer der en Hær, og Viterne ikke tændes, da er han, som er Skyld heri, fredløs (utlæg). Han skal tænde Viten, naar han ser 5 eller flere Skibe. Tænder han da ikke Viten, og det er Hærskibe, da er han utlæg. Tænder han Viten, naar han ser færre Skibe end fem og derved volder Hærløb blandt Folk, da bøde han 40 Mark. Den Vagt, som er nærmest den østligste, skal bøde 40 Mark, dersom han ikke tænder Viten. Alle de andre skal bøde 3 Mark.

Som man ser, var der meget strenge Bestemmelser angaaende Vagtholdet. Viterne var jo i visse Henseender et temmelig ufuldkommende Middel til at bringe Krigsbudskabet udover Landet,og de kunde let bringe Skade istedetfor Gavn. Det var jo ikke altid saa let en Sag, om man saa nogle Skibe komme seilende, da at afgjøre, om de var Krigsskibe eller ikke; de maatte da i alle Tilfælde faa nærme sig saa meget, at man tydelig kunde se dem og skjelne dem fra almindelige Handelsskibe, men da kunde det igjen blive sent nok at varsle Folket, og man udsatte Landet eller Egnen for en stor Fare. At det stundom gik uheldig, ser vi i Sagaens Beretning om Slaget ved Fitjar. Der havde man tydeligvis af Frygt for at tage Feil og derved nedkalde Kongens Vrede og Lovens Straf over sig, undladt at tænde Varderne, da den fiendtlige Flaade kom. Selv Kongens egne Vagtmænd turde ikke melde, at en Fiende nærmede sig. Straf var der for at tænde Viten uden Grund og endnu større Straf, naar man undlod at tænde den, nåar den burde tændes.

Frostatingsloven har en Bestemmelse om Viter og Vagthold: V, 1.N. g. L. I. S. 176. Den er ufuldstændig, idet en Del er faldt ud. Der siges blot, at to Mænd skal samtidig holde Vagt, og at den, som for sømmer at tænde Viten, skal bøde 3 Mark.

De andre to gamle Love Borgartingsloven og Edsivatingsloven er forsvundet; kun enkelte Brudstykker findes af dem. Vi ved derfor ikke, om de har indeholdt lignende Bestemmelser som de to nævnte. Det vilde have været af særlig Interesse for vort Spørgsmaal, om vi havde haft dem.

De her nævnte Bestemmelser og særlig da Gulatingslovens gjenfinder vi i den norske Landslov, Landeværnsbolkens Kap. 1.N. g. L, II. 36. Der er i Grunden kun en Gjentagelse af den nævnte Lovs Ord, dog med enkelte Udvidelser.

Dersom der er „Von“ om, at en Hær vil falde ind i Landet, da skulde Lendermanden eller Kongens Ombudsmand skjære op Bud og den, som da ikke mødte frem, skulde bøde ½ Mark Sølv. Bønderne skulde gjøre Vite der, hvor den efter gammel Sædvane havde staaet, og Vagthus med Tag paa og 4 Døre. Der skal stævnes Skipredeting for at udbyde Vite-Vagt; Vagten skulde sættes senest inden den 5te Nat, efter at Paabudet var skeet. 3 Mænd skulde stadig holde Vagt og denne skulde være fra Middag til næste Dags Middag. Vagtmændene skulde være friske paa Øine, Øren og Fødder, frie, fuldmyndige Mænd, ikke Udlændinger. Paa Vagten maatte man ikke sove; sovnede alle, og Viten ikke tændtes, skulde de betale Bod. Viten skulde kun tændes, naar man saa 3 Hærskib. Var de i Tvivl, skulde de tilkalde de skjønsomste Mænd i Nærheden og søge Raad hos dem. Forsømmer Vagten at tænde Viten, skulde den bøde til Kongen 8 Ørtuger og 13 Mark Sølv, nåar det var den, som først kunde vente at se Fienden (boede længst mod Øst eller Nord.) Deandre skulde bøde 1 Mark. Lendermanden skulde sende Mænd ud for at forvisse sig om, at Vagten var i Orden osv.

Disse Bestemmelser gjentages i den nyere Bylov, som gjaldt for Bergen.Landevernsbolk 3. N. g. L. II. 201. Her oplyses at det var paa Logdarhorne, at Viten for Bergen stod. Her ser vi saaledes Oprindelsen af Ordet Lyderhorn d. e. Hornet, hvor man brænder Baal (Loge). I Bergen skulde der ogsaa være en Udlænding med iblandt Vagten.

Endelig har vi ogsaa en Retterbod fra Kong Haakon Magnussen af 1318, hvori han byder Bønderne i Tunsberg

og paa Folden at de skal opføre Vite og Vagthus, som Lovbogen byder. De havde nægtet at efterkomme Sysselmandens Paabud herom.

Dette er den sidste Lovbestemmelse fra Middelalderen, som kjendes, om Viter og Vagthus m. v.

3. Nyere Bestemmelser.

Der gaar nu over 300 Aar hen, hvor vi ikke hører noget om Viterne. I denne Tid forfaldt det gamle Ledingsvæsen, Ledingsskibene raadnede op, og ingen ny byggedes. Norge mistede sin Flaade; dets Handel lagdes øde, og Hanseaterne tyraniserede Landet.

Kristian den fjerde er den første Konge som paany reiser Norges Landevern og skaber den norske Hær omkring 1640, ligesom han er den, som kommer med en ny Lovbog, den saakaldte Kristian den fjerdes Norske Lov 1604. Det er nærmest en Oversættelse paa Dansk af den gamle Landslov, dog med en Del Udeladelser og Forandringer samt Tilføielser. I Udfare Bolken siges der i Kap. 2, at naar Ledingsskibet bliver for gammelt, skal Bønderne efter Kongens Raad lade bygge et andet og sætte det op, hvor det er mest beleilig. Denne Bestemmelse blev dog aldrig gjennemført; Ledingsvæsenet kom aldrig igjen paa Fode i den gamle Stil; det passede ikke længere til Forholdene. Det 4de Kap. i samme Bolk har til Overskrift: Om Vedvarder at holde. Det er en Oversættelse af det gammelnorske: Um vita vørd eller vørdu d. e. Om Véte Vagt. Oversættelsen er saaledes feilagtig; man har ikke vidst, hvad vita betegnede. Senere gik dette Udtryk igjen i Loven og Retssproget: Vedvarde. Naar Feide var at befrygte, skulde Vedvarden og Vardehus gjøres færdig. Ombudsmanden skulde tilsige Bønderne at utføre Arbeidet som skulde paahvile dem, som boede i den nærmest Vedvarden liggende Fjerding osv. som i Landsloven. andre skulde bøde 1 Mark. Lendermanden skulde sende Mænd ud for at forvisse sig om, at Vagten var i Orden osv.

Disse Bestemmelser gjentages i den nyere Bylov, som gjaldt for Bergen.Landevernsbolk 3. N. g. L. II. 201. Her oplyses at det var paa Logdarhorne, at Viten for Bergen stod. Her ser vi saaledes Oprindelsen af Ordet Lyderhorn d. e. Hornet, hvor man brænder Baal (Loge). I Bergen skulde der ogsaa være en Udlænding med iblandt Vagten.

Endelig har vi ogsaa en Retterbod fra Kong Haakon Magnussen af 1318, hvori han byder Bønderne i Tunsberg og paa Folden at de skal opføre Vite og Vagthus, som Lovbogen byder. De havde nægtet at efterkomme Sysselmandens Paabud herom.

Dette er den sidste Lovbestemmelse fra Middelalderen, som kjendes, om Viter og Vagthus m. v.

3. Nyere Bestemmelser.

Der gaar nu over 300 Aar hen, hvor vi ikke hører noget om Viterne. I denne Tid forfaldt det gamle Ledingsvæsen, Ledingsskibene raadnede op, og ingen ny byggedes. Norge mistede sin Flaade; dets Handel lagdes øde, og Hanseaterne tyraniserede Landet.

Kristian den fjerde er den første Konge som paany reiser Norges Landevern og skaber den norske Hær omkring 1640, ligesom han er den, som kommer med en ny Lovbog, den saakaldte Kristian den fjerdes Norske Lov 1604. Det er nærmest en Oversættelse paa Dansk af den gamle Landslov, dog med en Del Udeladelser og Forandringer samt Tilføielser. I Udfare Bolken siges der i Kap. 2, at naar Ledingsskibet bliver for gammelt, skal Bønderne efter Kongens Raad lade bygge et andet og sætte det op, hvor det er mest beleilig. Denne Bestemmelse blev dog aldrig gjennemført; Ledingsvæsenet kom aldrig igjen paa Fode i den gamle Stil; det passede ikke længere til Forholdene. Det 4de Kap. i samme Bolk har til Overskrift: Om Vedvarder at holde. Det er en Oversættelse af det gammelnorske: Um vita vørd eller vørdu d. e. Om Véte Vagt. Oversættelsen er saaledes feilagtig; man har ikke vidst, hvad vita betegnede. Senere gik dette Udtryk igjen i Loven og Retssproget: Vedvarde. Naar Feide var at

befrygte, skulde Vedvarden og Vardehus gjøres færdig. Ombudsmanden skulde tilsige Bønderne at utføre Arbeidet som skulde paahvile dem, som boede i den nærmest Vedvarden liggende Fjerding osv. som i Landsloven.I Kristian den femtes Norske Lovbog (1687) gjentages Bestemmelsen om VedvarderN. L. 3 –17—4.. Kongens Ombudsmænd skal lade Bønderne tilsige Vedvarder færdige at gjøre paa de Steder, der de af gammel Tid været haver. De Bønder, der bo næst ved i det Sogn næst hos Vedvarder, skulle bygge dennem og Vardehuse derhos med Tag paa og fire Døre paa hvert Hus — — — — Med Vagt og anden Forhold, som Vedvarderne angaar, skal enhver forholde sig, saa som i Krigs-Tid bliver anordnet.

Denne Bestemmelse, som endnu i Navnet bestaar, er naturligvis nu forlænget i Virkeligheden ophævet paa Grund av Tidens Utvikling. Vi har nu faaet ganske andre og langt fuldkommen Midler til at bringe Krigsbud ud over Landet. Men til Begyndelsen af forrige Aarhundrede bestod Lovens Bud og havde sin fulde Lovs Kraft. I vor sidste Krig 1808-14 var Viterne for sidste Gang i Bruk.

Viterne og Vitehuserne, som i over 100 Aar har staaet ubrugt, ligger nu nedraadnet, og der er i Almindelighed intet eller kun faa Spor tilbage af dem. Dog findes der endnu enkelte Levninger igjen, og ældre Personer kan godt huske flere saadanne. Forfatteren heraf har i sin Barndom seet Levninger af Vardehus og Vite paa et Sted og Levninger af Viten paa et andet Sted. Paa Oksen i Hardanger har han seet i de senere Aar Levninger af Viten. Af Trænviten imellem Voss og Ævanger er der af troværdige Mænd fortalt mig, at de har seet Levninger i den senere Tid. Det vil ikke være vanskelig at finde flere Eksempler herpaa.

Merkeligere er det dog, at der endnu findes enkelte Vagthus bevaret. Saaledes findes der i Museet paa Amble i Sogn en Vitestue, som engang stod paa Vetanosi i Aardal. Se om den i Festskriftet for Sogns Ungdomslag for 1914, hvor Billede af Stuen sees. I Gloppen er en gammel Vitestue paa Dimma opreist igjen af Ungdomslaget paa sit gamle Sted. Se Jakob Aaland, Nordfjord II. S. 18.

4. Viternes Indretning.

Der gives hverken i Sagaen eller de gamle Love nogen nærmere Bestemmelse om, hvorledes Viterne skulde indrettes. Det er dog sikkert, at der er fulgt en bestemt Bygningsmaade eller Indretning lige til den nyere Tid. Forholdene, Sagens eget Væsen og Traditionen har skabt en fast og bestemt Indretning, saaledes som det fremgaar av de Levninger, som har staaet igjen til den sidste Tid. I Kristian den femtes Norske Lovbog (1687) gjentages Bestemmelsen om VedvarderN. L. 3 –17—4.. Kongens Ombudsmænd skal lade Bønderne tilsige Vedvarder færdige at gjøre paa de Steder, der de af gammel Tid været haver. De Bønder, der bo næst ved i det Sogn næst hos Vedvarder, skulle bygge dennem og Vardehuse derhos med Tag paa og fire Døre paa hvert Hus — — — — Med Vagt og anden Forhold, som Vedvarderne angaar, skal enhver forholde sig, saa som i Krigs-Tid bliver anordnet.

Denne Bestemmelse, som endnu i Navnet bestaar, er naturligvis nu forlænget i Virkeligheden ophævet paa Grund av Tidens Utvikling. Vi har nu faaet ganske andre og langt fuldkommen Midler til at bringe Krigsbud ud over Landet. Men til Begyndelsen af forrige Aarhundrede bestod Lovens Bud og havde sin fulde Lovs Kraft. I vor sidste Krig 1808-14 var Viterne for sidste Gang i Bruk.

Viterne og Vitehuserne, som i over 100 Aar har staaet ubrugt, ligger nu nedraadnet, og der er i Almindelighed intet eller kun faa Spor tilbage af dem. Dog findes der endnu enkelte Levninger igjen, og ældre Personer kan godt huske flere saadanne. Forfatteren heraf har i sin Barndom seet Levninger af Vardehus og Vite paa et Sted og Levninger af Viten paa et andet Sted. Paa Oksen i Hardanger har han seet i de senere Aar Levninger af Viten. Af Trænviten imellem Voss og Ævanger er der af troværdige Mænd fortalt mig, at de har seet Levninger i den senere Tid. Det vil ikke være vanskelig at finde flere Eksempler herpaa.

Merkeligere er det dog, at der endnu findes enkelte Vagthus bevaret. Saaledes findes der i Museet paa Amble i Sogn en Vitestue, som engang stod paa Vetanosi i Aardal. Se om den i Festskriftet for Sogns Ungdomslag for

1914, hvor Billede af Stuen sees. I Gloppen er en gammel Vitestue paa Dimma opreist igjen af Ungdomslaget paa sit gamle Sted. Se Jakob Aaland, Nordfjord II. S. 18.

4. Viternes Indretning.

Der gives hverken i Sagaen eller de gamle Love nogen nærmere Bestemmelse om, hvorledes Viterne skulde indrettes. Det er dog sikkert, at der er fulgt en bestemt Bygningsmaade eller Indretning lige til den nyere Tid. Forholdene, Sagens eget Væsen og Traditionen har skabt en fast og bestemt Indretning, saaledes som det fremgaar av de Levninger, som har staaet igjen til den sidste Tid.Viten bestod af Tømmerstokker af en 5—6 Alens Længde; Tykkelsen har naturligvis været noget forskjellig, men i det hele taget var de ikke paa mere end en 4—5 Tommers Top. Var de tykkere, er de rimeligvis blevet kløvet. Denne Størrelse passede bedst til Øiemedet og lod sig lettest transportere. Disse Stokke reistes saa paa Ende rundt omkring en fælles Midststang, [[** sic = Midt-]] som stod fast i Jorden. Viten fik herved Udseende af en tvert afskaaret Kegle. Der blev saaledes et aabent Rum nedentil og her tændtes Baalet ved Hjælp af mindre Kvister og lignende. Der opstod saaledes en mægtig Ildsøile som i klart Veir kunde sees i lang Afstand. Dette var den almindelige, traditionelle Form for Viten; nedenfor vil sees, at den i enkelte Tilfælde undergik en Forandring.

Førend jeg gaar over til nærmere at omtale denne, vil jeg først omtale Vagthusene, da de staar i den nøieste Forbindelse med Viterne og omtales udtrykkelig i Lovene. Ved enhver Vite skulde der være en Vagtstue for Vagtmændene; den skulde være firkantet og have 4 Døre eller Glugger mod de 4 Verdenshjørner, for at Vagten kunde have Udsyn til alle Kanter. Som ovenfor nævnt har vi endnu et Par af dem igjen, saa at vi kan danne os en klar Forestilling om, hvorledes de saa ud. De var naturligvis meget smaa og yderst simple og tarvelige; nærmest lignede de en ganske tarvelig Sæterbu. En saadan Vagtstue fandtes der paa Trænfjeldet (Trænviten) i Evanger, som er beskrevet i en Retssag i 1710. Ligesaa paa Oksen, hvor Levninger har været at se indtil det sidste — osv. At slæbe Tømmeret op til de nævnte Fjeldtoppe, maatte være et meget besværlig og vanskelig Arbeide, og det er derfor ganske rimelig, at man paa sine Steder byggede Steinbuer. Heraf finder man endnu Spor hist og her.

Viterne, som var udsat for haardt Veir, kunde naturligvis ikke holde Stand mod Veiret i længere Tid. De forfaldt derfor med Vagthusene i Fredens Tider, og nåar Ufred nærmede sig, var det noget af det først, [[** sic = -te]] man sørgede for, at istandsætte eller opføre Viterne og Vagthusene. Fogden havde Opsyn hermed og gav de fornødne Befalinger samtidig, som han gav Ordre til at Vitevagt skulde sættes.

Ovenfor er omtalt, hvorledes Viterne i Almindelighed var indrettede. De naturlige Forholde medførte dog, at ligesom man forandrede Vagthusene til Steinbuer saaledes saa man sig ogsaa paa sine Steder tvunget til at forandre Viten selv til enLyngvite eller Risvite. Det var vel oprindelig Skog overalt langs Kysten, da Viterne første Gang bragtes i Anvendelse, men senere forsvandt Skogen mere og mere langs Kysten og det blev paa mange Steder vanskelig at skaffe Tømmer. Her betjente man sig derfor af det Brandmateriale, man raadede over, og det var Lyng, Ris, Einer og lign. og naar man havde tilstrækkelig af disse Ting, og de var nogenlunde tørre, havde man et fortrinligBrænde, som gav et stærkt lysende Baal. Men naar saaledes Brandmaterialet blev et andet, maatte ogsaa Vitens Form med mere forandres. Man maatte først og fremst tilveiebringe et passende Underlag, et Ildsted, hvor man kunde brænde Lynget eller Riset. Man murede da en kredsrund Stenvarde saa vid, at Lynget eller Riset kunde finde Plads, og saa høi, at den lod Flammen træde skarpt frem. Saadanne Stenvarder finder man paa flere Steder ude paa den træbare Kyst, især fra Stemshesten og nordover til Trondhjemsfjorden.

Endnu et Middel, som vistnok benyttedes i mange Tilfælde, hvor man havde vanskelig for at skaffe det fornødene Brænde tilstede, var tomme Tjæretønder. Enhver, som kjender lidt nærmere til den gamle Skik med Jonsokbaal, ved, at man meget ofte har benyttet og endnu benytter Tjæretønder, som sat paa en Stang giver et stærkt lysende Baal.

En levende Forestilling herom faar man, nåar man en Jonsokaften, naar det klart Veir staar oppe ved Fløien ved

Bergen og ser Baalene lyse langs Leden. Saalangt Øiet kan naa i Syd og i Nord i mange Mil ser man den lange Række af lysende Baal, et pragtfuldt Skue, og man kan tydelig skjelne, nåar det er Lyng, Ris og lignende, fra et Baal af Ved eller fra en brændende Tjæretønde [[** sic, punktum mgl]]

Hvilket Brændmateriale man end brugte, saa var Resultatet det samme: Krigsbudskapet spredte sig hurtig udover, naar der kun var sigtbart Veie. [[** sic = Veir??]] Men en nødvendig Betingelse herfor var, at Viten var beliggende paa et Sted, hvorfra der var vid Udsigt til alle Kanter, saa at den kunde sees af hele Omegnen, naar den tændtes. Derfor maatte Vitestederne vælges med stor Omhu, og de er sikkerlig oftere blevet forandret, fordi man fandt at Stedet var mindre heldig, og man havde et bedre at sætte istedet. Heraf kommer det, at man ofte finder Vitesteder i Nærheden av hinanden og saaledes beliggende, at det ikke godt kan tænkes, at Viterne her har været brugt samtidig. I enkelte Tilfælde har man endog historisk Vidnesbyrd om, at Stederne er blevet ombyttet.

Det er af Interesse at lægge nøie Merke til, hvor omhyggelig Vitestederne er valgt. Det er ingenlunde sagt, at de ligger saa særdeles høit, endsige da paa de høieste Toppe; men de har altid en mageløs Udsigt og det helst til alle Kanter. Forfatteren heraf har oftere besøgt saadanne Steder og det fra min tidligste Ungdom, og altid blev jeg stærkt grebet af Udsynet. Jeg kan ikke glemme Indtrykket fra en gammel Vite i min Hjembygd: Hele den mægtige, brede Romsdalsfjord omkrandset af sin Række af skjønne Tinder udbredte sig for Blikket i flere Miles Afstand og begge Indseilingsstederne — Misund og Julsund laa klart for mig. Her kunde man staa og se Fienden, nåar han kom ind fra Havet og i Timevis følge hans Færd.Aldrig kan jeg glemme det herlige Udsyn fra Tastadviten ved Stavanger. Her kan man se Horisonten rundt. Kom Fienden ind ved Skudesnes, saa man ham, idet han kom ind fra Havet, og kom han nordenfra saa man ham langt oppe i Karmsundet. Og yderst ud paa Tungenes laa Randebergviten, hvorfra man kunde se sydover hele Jæren og Kysten. Stavanger kunde følge Fienden i Dagevis, hvis Børen ikke var gunstig!

Her skal jeg først, før jeg gaar videre, meddele en Instruks, eller hvad man skal kalde det, som Stiftamtmand Powish i Kristiansand udstedte i 1710, da Tiaarskrigen begyndte. Han benævner det Forslag; men dette Navn passer ikke, som man vil se af Indholdet [[** sic intet punktum]]

„Som enhver Amts Betjent udi det mig anfortroede Stift forlængst er anbefalet at lnde [[** sic = lade]] indrette og færdiggjøre Vedvarderne langs Sø-Siden og derefter samme med fornøden Vagtholdelse at beskikke og foryne, [[** sic = forsyne?]] som og ikke paatvivles jo nu er udi den Tilstand som behøves, saa paa D. K. Maj. allernaad. Behag og til videre allernaad. Approbation har jeg nødig eragtet efterskrevne Anordning, hvorledes der med samme Vedvarder udi Kristiansands Stift skal til enhver underdaniget og skyldige Efterretning at lade udgaa.“

1. Enhver Vedvarde skulde være indrettet som fra gammel Tid af har været forordnet. Han nævner her, at der skulde være en Lyngbakke til hver Varde.

2. Fogden skulde opnævne en bekvem Mand som skulde være Vagtmester ved hver Varde og føre Mandtal over Mandskabet, som skulde holde Vagt.

3. Ingen Varde skulde antændes uden Vagtmandens Raad.

4. Vagtmanden skulde selv opnævne en forstandig, læse- og skrivekyndig Mand, som kunde overtage Vagtholdet, nåar han var fraværende.

5. To Mænd skulde holde Vagt Dag og Nat og ingen forlade sin Post, førend Afløsning er kommet.

6. Almuen blev strengelig paamindet om at holde Vagt ved Varden og straks at indfinde sig, nåar de ser Varden brænde — — —

8. Varden skulde kun antændes i Tilfælde af at en fiendtlig Flaade af Krigsskibe stævnede mod Land i fiendtlig Hensigt.

9. Var det derimod kun en Kaper, skulde der tændes en mindre Varde, som han kalder Lyngvarden, som skulde være adskilt fra Vedvarden. Lyngvarden skulde blot varsle et lokalt Angreb, og Kystvarderne skulde ikke tændes. Heraf sees, at der var to forskjellige Slags Varder, og at de var forskjellige fra hver andre, hvad Beliggenhed

angik; ligesaa var ogsaa Flammen forskjellig, da Lyngvarden bestod af Lyng, Kviste og lignende, som rimeligvis antændtes paa en Stenvarde, som var muret op til Ildsted.Han nævner særlig Flækkerø Varden som en Hovedvarde. Naar den tændtes, skulde Varderne tændes paa begge Sider, i Ø. og i Vest, og da skulde Bønderne ile til Byen og Fæstningen med sine Vaaben og to Maaneders Kost.

5. Forskjellige Slags Viter.

Af den ovenfor anførte Instruks af 1710 fremgaar det klart, at man kjendte forskjellige Slags Viter. Viten paa Flekkerø benævnes Hovedvite; den skulde lyse baade østover og vestover og melde Fiendens Ankomst, naar han kom ind fra Havet. Naar man betragter dens Beliggenhed, og naar man tænker paa den Rolle Kristiansand altid har spillet i Krigstider, saa kan man nok let forstaa, at Flekkerø var en Hovedvarde. Men den var ikke den eneste; der var mange lignende langs Kysten; jeg vil blot nævne Viten paa Siggen og Viten paa Lyderhorn m. fl. Langs hele vor Kyst fra Flekkerøvarden og op til Ørlandet ved Trondhjemsfjorden og endnu længere gik der en Række Viter langs den ydre Kystlinie. De ligger gjerne i nok saa stor Afstand fra hinanden, ofte en 30—40 Kilom. Det er Viter af 1ste Orden, som vi kan kalde dem. Deres Opgave var dels at bringe Budskabet hurtig frem langs Kysten, dels at meddele det til en Række Viter af 2den Orden, som skulde lyse over Bygderne. Disse Viter ligger paa de indre Øer eller paa Fastlandets ydre Kystrand og indover. Fra Mundingen af de store Fjorde som Hardangerfjord (Bømlfjorden) og Sognefjorden gik der en Linie lige ind til Fjordens Bund, tildels ogsaa op gjennem Dalene. Disse Viter ligger nærmere hinanden, almindelig i 10—20 Kilometers Afstand og deres Beliggenhed er valgt saaledes, at de lyser saavidt mulig ud over de omliggende Bygder. Der maa ikke blive noget mørkt Parti.

Men der var endnu en Del Viter, som jeg vil kalde Viter av 3die Orden; det var saadanne Viter, som Stiftamtmand Powish kalder Lyngviter og som var bestemt til at beskytte et enkelt Sted som en By, en Havn, et Strandsted. Hver By havde saaledes sine egne Varder til Beskyttelse. Oslo havde Vetakollen, Bergen havde Lyderhorn, Trondhjem Veten paa Byaasen, Kristiansund Viten paa Frøikollen. Stavanger har 3 Viter i sin umiddelbare Nærhed: Tastadviken, Viten paa Ullandshaug og paa Vaalandspipen. Men Stavanger var jo paa Grund af sin Beliggenhed ogsaa særlig udsat for fiendtlige Angreb.

Det synes, som om det særlig var disse Viter, som tændtes i den sidste Krig, vi havde. Naar Krydsere eller Kapere holdt ind til Kysten for at røve og plyndre, tændtes Viten, og Folket paa Stedet og i den nærmeste Omegn greb til Vaaben for at forsvare sig og sin Eiendom. Han nævner særlig Flækkerø Varden som en Hovedvarde. Naar den tændtes, skulde Varderne tændes paa begge Sider, i Ø. og i Vest, og da skulde Bønderne ile til Byen og Fæstningen med sine Vaaben og to Maaneders Kost.

5. Forskjellige Slags Viter.

Af den ovenfor anførte Instruks af 1710 fremgaar det klart, at man kjendte forskjellige Slags Viter. Viten paa Flekkerø benævnes Hovedvite; den skulde lyse baade østover og vestover og melde Fiendens Ankomst, naar han kom ind fra Havet. Naar man betragter dens Beliggenhed, og naar man tænker paa den Rolle Kristiansand altid har spillet i Krigstider, saa kan man nok let forstaa, at Flekkerø var en Hovedvarde. Men den var ikke den eneste; der var mange lignende langs Kysten; jeg vil blot nævne Viten paa Siggen og Viten paa Lyderhorn m. fl. Langs hele vor Kyst fra Flekkerøvarden og op til Ørlandet ved Trondhjemsfjorden og endnu længere gik der en Række Viter langs den ydre Kystlinie. De ligger gjerne i nok saa stor Afstand fra hinanden, ofte en 30—40 Kilom. Det er Viter af 1ste Orden, som vi kan kalde dem. Deres Opgave var dels at bringe Budskabet hurtig frem langs Kysten, dels at meddele det til en Række Viter af 2den Orden, som skulde lyse over Bygderne. Disse Viter ligger

paa de indre Øer eller paa Fastlandets ydre Kystrand og indover. Fra Mundingen af de store Fjorde som Hardangerfjord (Bømlfjorden) og Sognefjorden gik der en Linie lige ind til Fjordens Bund, tildels ogsaa op gjennem Dalene. Disse Viter ligger nærmere hinanden, almindelig i 10—20 Kilometers Afstand og deres Beliggenhed er valgt saaledes, at de lyser saavidt mulig ud over de omliggende Bygder. Der maa ikke blive noget mørkt Parti.

Men der var endnu en Del Viter, som jeg vil kalde Viter av 3die Orden; det var saadanne Viter, som Stiftamtmand Powish kalder Lyngviter og som var bestemt til at beskytte et enkelt Sted som en By, en Havn, et Strandsted. Hver By havde saaledes sine egne Varder til Beskyttelse. Oslo havde Vetakollen, Bergen havde Lyderhorn, Trondhjem Veten paa Byaasen, Kristiansund Viten paa Frøikollen. Stavanger har 3 Viter i sin umiddelbare Nærhed: Tastadviken, Viten paa Ullandshaug og paa Vaalandspipen. Men Stavanger var jo paa Grund af sin Beliggenhed ogsaa særlig udsat for fiendtlige Angreb.

Det synes, som om det særlig var disse Viter, som tændtes i den sidste Krig, vi havde. Naar Krydsere eller Kapere holdt ind til Kysten for at røve og plyndre, tændtes Viten, og Folket paa Stedet og i den nærmeste Omegn greb til Vaaben for at forsvare sig og sin Eiendom.Det var ikke blot Byerne langs Kysten eller Udhavnene, som havde disse Viter. Vi finder noget lignende ogsaa inde i Fjordene. Der er en hel Del saadanne Viter, som ikke er opført i Fogdens Fortegnelse, og som saaledes ikke regnes med til det offentlige Landsforsvar. Det er kun Bygdeviter, som skal tjene til Værn for en enkelt Bygd eller lignende, kanske ogsaa til at bringe Krigsbudet til en Bygd, som ikke kunde se Viten — den officielle — brænde.

Jeg skal nævne enkelte Eksempler, saa vil man lettere forstaa det hele. Ind gjennem den store Fjord, som gjerne med et geografisk Navn benævnes Hardangerfjorden, gaar der fra Siggen en sammenhængende Viterække lige til Oksen i Kinservik og Granvin. Alle disse nævnes af Fogden i 1807, da han bød, at de skulde sættes istand og Vitevagt at sættes. Men foruden disse kjendes endvidere en Vite ved Gaarden Skaar for Eidfjord, en Vite paa Samlanuten i Heramd [[** sic]] og en i Jondal. Det samme finder man paa andre Steder.

Dette gjælder ogsaa den Fortegnelse over Viter, som meddeles for det søndenfjeldske og nordenfjeldske Norge i N. hist. Tidsskr. 4de Række. 5te B. S. 507. Der gives langt flere Viter, end som her er nævnt, i de samme Landsdele.

Af de nævnte Tilfælde i Hardanger sees, at det var paa Grund af Bygdernes Beliggenhed, som gjorde, at de ikke kunde se den almindelige Vard, at disse Varder reistes. I Eidfjord kunde man ikke se Viten paa Oksen, i Jondal ikke Bjerkeviten o. s. v.

6. Vitesystemets videre Udvikling især i senere Tid.

Sml. Edv. Bull Leding S. 42 fl.

Som ovenfor paavist var Viterne fra først af kun indført langs Kysten af det vestlige Norge og ligesom Skibredeinddelingen havde de kun Hensyn til et Angreb fra Sjøen.

Heri maa der i Tiden efter Kong Haakon den godes Død være foregaaet en Forandring. Kongerne lærte at se Viternes Betydning for Landets Forsvar og udviklede derfor Vitesystemet videre. Det blev indført ogsaa i de øvrige Kystegne baade i Trøndelagen og paa Sørlandet og videre østover til Landegrænsen. Vi ved ikke, naar eller af hvem dette er gjort; kan hænde det har taget længere Tid, før man naaede at omspænde hele Landet mod Havet, kan hænde, at det er skeet nok saa hurtig; vi ved intet herom.

I 1274 udkom Magnus Lagabølers norske Landslov og her er Budet om Oprettelse af Viter og Vagthold som et Led i Landets Forsvar gjort gjeldende for det hele Land, ikke blot for Vestlandet eller for Kysten men ogsaa for Indlandet. Pligten til at forsvare Landet er udstrakt til alle Landets Borgere. Dette fremgaar Det var ikke blot

Byerne langs Kysten eller Udhavnene, som havde disse Viter. Vi finder noget lignende ogsaa inde i Fjordene. Der er en hel Del saadanne Viter, som ikke er opført i Fogdens Fortegnelse, og som saaledes ikke regnes med til det offentlige Landsforsvar. Det er kun Bygdeviter, som skal tjene til Værn for en enkelt Bygd eller lignende, kanske ogsaa til at bringe Krigsbudet til en Bygd, som ikke kunde se Viten — den officielle — brænde.

Jeg skal nævne enkelte Eksempler, saa vil man lettere forstaa det hele. Ind gjennem den store Fjord, som gjerne med et geografisk Navn benævnes Hardangerfjorden, gaar der fra Siggen en sammenhængende Viterække lige til Oksen i Kinservik og Granvin. Alle disse nævnes af Fogden i 1807, da han bød, at de skulde sættes istand og Vitevagt at sættes. Men foruden disse kjendes endvidere en Vite ved Gaarden Skaar for Eidfjord, en Vite paa Samlanuten i Heramd [[** sic]] og en i Jondal. Det samme finder man paa andre Steder.

Dette gjælder ogsaa den Fortegnelse over Viter, som meddeles for det søndenfjeldske og nordenfjeldske Norge i N. hist. Tidsskr. 4de Række. 5te B. S. 507. Der gives langt flere Viter, end som her er nævnt, i de samme Landsdele.

Af de nævnte Tilfælde i Hardanger sees, at det var paa Grund af Bygdernes Beliggenhed, som gjorde, at de ikke kunde se den almindelige Vard, at disse Varder reistes. I Eidfjord kunde man ikke se Viten paa Oksen, i Jondal ikke Bjerkeviten o. s. v.

6. Vitesystemets videre Udvikling især i senere Tid.

Sml. Edv. Bull Leding S. 42 fl.

Som ovenfor paavist var Viterne fra først af kun indført langs Kysten af det vestlige Norge og ligesom Skibredeinddelingen havde de kun Hensyn til et Angreb fra Sjøen.

Heri maa der i Tiden efter Kong Haakon den godes Død være foregaaet en Forandring. Kongerne lærte at se Viternes Betydning for Landets Forsvar og udviklede derfor Vitesystemet videre. Det blev indført ogsaa i de øvrige Kystegne baade i Trøndelagen og paa Sørlandet og videre østover til Landegrænsen. Vi ved ikke, naar eller af hvem dette er gjort; kan hænde det har taget længere Tid, før man naaede at omspænde hele Landet mod Havet, kan hænde, at det er skeet nok saa hurtig; vi ved intet herom.

I 1274 udkom Magnus Lagabølers norske Landslov og her er Budet om Oprettelse af Viter og Vagthold som et Led i Landets Forsvar gjort gjeldende for det hele Land, ikke blot for Vestlandet eller for Kysten men ogsaa for Indlandet. Pligten til at forsvare Landet er udstrakt til alle Landets Borgere. Dette fremgaartydelig af Ordene i Landevernsbolken Kap. 3, hvor det hedder, „at naar Krigspilen opskjæres er alle Mænd pligtige at møde,“ ved Sjøen til Skibs, men til Samling til Lands“, [[** sic, hvor er innled. anf.tegn?]] d. e. ved Sjøen skulde man møde for at danne Sjøværn og inde i Landet skulde man samles for at danne et Landeværn tilfods. N. g. L. Ⅱ, 36. Man var altsaa nu naaet saavidt, at man havde baade Sjøværn og Landsværn. I hvilken Udstrækning dette i Virkeligheden gjaldt, er ikke godt at sige. For Indlandsbygdernes Vedkommende blev det vel paa mange Steder saa temmelig virkningsløst endnu. Det vilde være temmelig vanskelig at føre Mandskab fra de øverste Fjeldbygder ned til Sjøen eller til Landegrænsen. Budet maa vel antages at gjælde særlig Forsvar for sin egen Bygd eller Landsdel. Men man er altsaa kommet saalangt, at man kan vente ogsaa Angreb fra Landssiden, fra Grænsen, og man maa indrette sig derefter. Hermed er saaledes givet, at Ordningen med Viter og Vagthold nu er gjort gjældende for det hele Land. Om man ogsaa i Virkeligheden har efterkommet Lovens Bud, er vel meget tvivlsomt. Sandsynligvis har man været meget uvillig til at paatage sig de Bryder, [[** sic = Byr-]] som her paalagdes, og søgt mest mulig at unddrage sig og der er Grund til at antage, at i mange Bygder reistes der ingen Varde.

Vi har et Vidnesbyrd herom i Kong Haakon Magnussøns Retterbod af 1318. N. g. L. Ⅲ, 132. Kongens

Sysselmand i Tønsberg og paa Folden havde klaget for Kongen over, at Bønderne unddrog sig Forpligtelsen at opføre Viter og Vagthus, som Lovbogen bød dem. Kongen indskjærper derfor Forpligtelsen og paalægge Ombudsmændene at stævne Vedkommende til at betale 1 Mark Sølv i Bod. Heraf kan vi saa drage Slutning om, hvordan Forholdet var i de mere afsidesliggende Bygder.

Imidlertid begyndte Ledingsvæsenet paa denne Tid at forfalde. Med Haakon den 5te uddøde den norske Kongestamme paa Mandslinien, Landet forenedes med Sverige, og Kongen opholdt sig mest her. Norge forsømtes og tilsidesattes, og navnlig blev Landsforsvaret forsømt. Landet gik tilbage mere og mere, og i 1349 rammedes det af et frygtelig Slag i den Landfarsot, „den sorte Pest“, som lammede det ganske for lange Tider. Ledingsvæsenet forfaldt. Skibene raadnede op, og nye byggedes ikke. Samtidig mistede det ogsaa sin Handelsflaade, og Hansestæderne tilegnede sig al Handel.

Den ulykkelige Tilstand varede i næsten 300 Aar, da der kom et Omslag. Det maa dog bemerkes, at det ikke alene var de nævnte Aarsager, som bevirkede denne sørgelige Tilstand i vort Land. En væsentlig Grund hertil maa søges i Tiden selv, som var en Overgangstid fra Middelalderens Hærordning og Landeværn til den senere Tids staaende Hære. Det var

Landsknegtenes, Leiesoldaternes Tid; Norge, som laa langt af Veien og var fattig og udarmet, kunde ikke følge med og blev derfor et let Bytte for Magthavere med en Flok Leietropper.

Imidlertid holdt Traditionen sig om Skibrederne, og man holdt fremdeles Skibsredeting, og efterhaanden fik Tinglaget Navn af Skibsreder, et Navn, som var en fuldstændig Gaade for de fleste.

Omkring 1640 blev den norske Hær organiseret af Hanibal Sehested paa Kristian den fjerdes Bud, og fra da af har vort Land med nogle mindre Afbrydelser i Begyndelsen havt sin staaende Hær ved Siden af det gamle Landeværn efter Lovbogen. Det var især Oberst Georg Reichwein som udførte Arbeidet.

Det er nu merkelig at se, at da de nævnte Mænd begyndte sin Virksomhed at reise Landets Forsvar, optog de igjen den gamle Ordning med Varder eller Viter. I Kristian den 4des Lov er jo ogsaa Vedvarder omtalt, uden at det vel neppe var blevet gjort noget med dem, før i de nævnte Aar. Men vi ser atter, at Almuen var uvillig. I 1645 klagede saaledes Almuen i Høland over de store Byrder, som de maatte bære, og blandt disse nævnes Vedligehold af Vedvarderne. S. Statholderskabets Extraktprotokol I, [[** de neste mgl komma]] 216. Dette var saaledes i Hannibalsfeiden.

I 1650 finder vi Georg Reichweins Kopibog Smst [[** sic punktum mgl]] II 186. omtalt Varder paa Vinger. I 1652 paabyder han, at Vedvarderne skulde eftersees (repareres), eller hvorledes det skal ordnes med dem, „hvilcket sandelig i disse Lande iche en ringe Ting hafver at betyde och hvad welbethænkt aff fremfarne ehr aff Arilds Tid forordnett“. Smst. II 206.

I 1653 omtaler han de forskjellige Indfaldslinier over Grænsen og de Viter, som fulgte disse: Over Magnor og Eidsskogen, over Odalen, Østerdalen, Hedemarken osv. Ligesaa ser vi, at der var Viter gjennem Gudbrandsdalen, Valders, Hallingdal, i Modum, Sigdal, Toten, Land, Vardal osv. Smst. S. 217. Ligesaa giver han en fuldstændig Fortegnelse over Viterne fra Eidsskogen til Gjellerraasen. [[** sic = -leraa-?]] Smst. S. 223.

Han klager over, at Varderne havde raadnet ned efter den sidste Feide d. e. Hannibalsfeiden. Alt dette viser os, at Viterne nu var optaget igjen som et Led i Foranstaltningerne til Landets Forsvar og paa Grund af den ændrede politiske Situation, hvor nu Landet befandt sig, ser det ud til, at det særlig er Viterne paa Østlandet og navnlig ved Grænsen og vestover, som Opmerksomheden nu mest er rettet mod.

Samtidig eller noget senere foreligger der flere Vidnesbyrd om, at ogsaa Viterne paa Vestlandet blev holdt istand.

Saaledes nævnes de i den nordiske Krig eller Tiaarskrigen i Kristiansand, paa Voss og Søndmør, saa det maa antages, at Rækken langs Kysten har været i fuld Stand.

I vor sidste Krig 1807—14 hører vi overalt om, at Viterne skal gjøres istand og Vitevagt sættes.

Ogsaa i Indlandet viser det samme sig navnlig i de større Dalfører, som ovenfor nævnt, og paa andre Steder.

Om Vitesystemet har fundet Indgang overalt, er dog et stort Spørgsmaal. Det er i hvert Fald sikkert, at i mange af Indlandsbygderne og de indre Fjordbygder er der ingen Traditioner om dem at finde, og skal man slutte heraf, synes det givet, at der ikke har været Viter her.

Det kan dog antages, at der vistnok engang har været Viter ogsaa i disse Bygder; men dette ligger saa langt tilbake, at Traditionen er glemt.

I de Landsdele eller Bygder, hvor Viterne var i Virksomhed i vor sidste Krig, er Traditionen herom endnu levende, og det ligger nær at antage, at der hvor, [[** sic komma, flyttes?]] dette ikke var Tilfældet, hvor Viterne enten var forsømt, eller hvor Myndighederne ansaa det unødvendig at opretholde Viterne i Krigstiden, der er deres Minde glemt. Hvilken af disse Forklaringsgrunde der er den rigtige, tør jeg ikke sige noget om. Herom kan man kun komme til Klarhed ved nærmere og mere indgaaende Undersøgelser.

Allerede i den sidste Krig ser vi, at Viternes Tid nærmede sig sin Afslutning. Der oprettedes hist og her paa Vestlandet og Sørlandet fuldkomnere Signalstationer, som afløste Viterne, og disse er forlængst distanserede af Nutidens Telegraf og Telefon, som gjør, at i samme Øieblik en fiendtlig Krydser nærmer sig Indløbet til Kristiansand, gaar Budskabet derom ud over det hele Land.

Om Viternes Anvendelse i den nyere Tid vil jeg henvise til den ovenfor nævnte Afhandling af Oberst Gullowsen i N. historisk Tidsskrift, hvoraf det sees, at det nok har hændt ofte, at de har kastet sit Lys ud over Landet og varslet om Krig.

Han omtaler saaledes, at ifølge Processen mod Oberst Kruse efter Kampen i Høland i 1716 var alle Varder tændt i dette Aar i Rakkestad og de omliggende Bygder. Ligesaa fortæller han om, at i 1718, da Svenskerne trængte ind i Trondhjemsbygderne under General Armfeldt, lod General Bugge den 13de Septbr. om Aftenen tænde alle Varder fra Steine Skandse og udover, „og gik det saa fort samme Nat over det hele Land, at man udi Trondhjem Kl. 10 saa mange Viter uti lys Lue, saa hastig løb saadant Tegn om.“ Dette er efter et Øienvidnes Beretning.

I 1766 udgik der fra Armékommandoen en Befaling til endel Regimenter i det østenfjeldske og til hele det nordenfjeldske Kommandodistrikt om at indsende nøiagtige Oplysninger om de gamle Varder og deres Beliggenhed, deres Tilstand samt omVagthusene osv. Udtalelserne gik ud paa, at Varderne i Almindelighed var anbragt paa de heldigste Steder, og at de havde været her fra de ældste Tider af; men at baade Varderne og Vagthusene nu var meget forfaldne og nedraadnede. I et af Svarene oplyses, at de Varder som fandtes inden Distriktet, var fra 1709, og at Vagthuset var megei [[** sic = -et]] lidet, omkr. 3 Alen i Firkant. I 171n [[** sic!!]] havde Varderne været tændt, men siden var de nedraadnet, saa at kun enkelte Levninger af de nedfaldne Trær laa igjen som Vidnesbyrd om, at de hadde ligget her. I Distriktet var der 33 Varder, som alle var blevet afbrændt i 1718 og opbygget igjen af vedkommende Bygd i 1719, men nu var de nedraadnet, uden at man siden havde gjort nogen Foranstaltning til at sætte dem istand. Lignende Beretninger indløb ogsaa fra Skiløberkorpset, som bestod af Kompagnier fra Snaasen, Meråker, Holtaalen, Elverum, Hof og Aamot.

Af disse Beretninger sees det, hvor almindelig udbredt Viterne var, og at det vistnok er ganske rigtig, som den nævnte Forfatter siger (Oberst Gulowsen), [[** staving varierer Gul(l)-]] „at de fleste Sogne, hvor ikke Naturforholdene gjorde dette unødvendig, havde sine Varder, ligesom at disse fulgte Dalførerne og ikke fortsatte over Høifjeldene.“

Det er ogsaa at bemerke, at i Georg Reichweins Kopibog 1646—1657 Meddelelser fra det N. Rigsarkiv S. 217. findes opgivet, hvor Tropperne skulde samles, naar de kaldtes til at forsvare Landet. „Enten Budstikken opskjæres“, hedder det, „eller Vardene brænder, hvor hver skal, kan og bør at have og vide at have sit Mødested og Allarmplads udi en Hast til videre Ordre og af Fogden, Bondelensmanden eller andre dertil beskikkede og forordnede did at føres.“

Saa regnes op Mødestederne. Grue Sogn paa den søndre Side af Nordsund skal samles ved Vinger-Sund.

Odalen ligesaa.

De af Grue Sogn, som bor nordenfor Nordsund skulde forblive ved Nordsund paa Østsiden af Glommen og kaste af Broen.

Hof Sogn skulde begive sig vestover Glommen til Hof og der oppebie videre Ordre. Elverum, som grændser til Solør, skulde begive sig vestover Glommen ved Store-Hof. De øvrige Sogne i Østerdalen skulde gaa nordover til Røros.

Løiten, Vang og Romedal til Glommen ved Store-HofF.

Stange, Nes og Ringsaker til Elverum, alle paa den vestlige Side af Glommen.

Gudbrandsdalen til Elverum o.s.v.

Dersom Fienden kom over Tolv Mil Skogen, hvilket ikke var tænkelig paa Grund af den lange og besværlige Vei, opgives Samlingsstederne lidt anderledes.

Kom Fienden over Vengs-Fjeld d. e. over Ørje og Aremark, opgives andre Samlingssteder: Heggen, Frøland, Marker og

Rakkestad Skibreder skulde møde ved Ørjebro i Marker, Follo ved Onstad Sund, Hobel ved Helgesund, Skiptvet og Spydeberg ved Grønsund.

Øvre og Nedre Romerike ved Blaker i Sørum.

Hadeland, Ringerike, Modum og Sigdal til Stalsberg i Skedsmo Sogn.

Toten, Vardal og Birid til Nes paa Romerike.

Gudbrandsdalen til Eidsvold.

Dersom Angrebet skede fra Sjøen af skulde Samlingen ske saaledes: Eker, Buskerud, Sigdal, Hallingdal samt Bragernes Fogderi til Bragernes, Valders, Land, Toten, Birid, Vardal, Hadeland, Gudbrandsdalen. Hedemarken samt Øvre og Nedre Romerike og Akers Fogderi til Kristiania.

Solør og Odalen til Nes paa Romerike indtil videre Ordre.

Follo, Heggen, Frøland til Drøbak, Moss Fogderi og Verne Klosters Almen ligesaa.

Hobel Sogn, Rakkestad og Spydeberg til Moss osv.

Om Numedal siges: eftersom de er vidt „affgelen", kunde de marschere did, som man saa og fornem Fienden at være stærkest, og hvor han anfaldt heftigst.

7. Viter i Øst Agder Fylke.

Om Viterne i det gamle Raabygdelaget, senere Sætersdalens Fogderi skriver Sorenskriver Lars Bing i sin Beskrivelse af Øst-Raabygdelagets Sorenskriveri: Topografiske Saml. I. 2. S. 192. „Endskjønt fiendtlige Overfald i disse Fjeldegne ikke kan befrygtes formedelst afsides Beliggenhed og besværlig Fremkomst, saa er dog Vedvarder opreist for mere end 25 Aar siden paa nogle af de høieste Fjelde, men holdes nu ei vedlige “

Her kan neppe være Tvivl om, at gjaldt dette Raabygdelaget saa maatte det vel saa meget mere gjælde Kystbygderne. Der har derfor ganske vist været en Mængde Viter, navnlig langs Kysten. Da denne Beskrivelse er forfattet i 1809 maa det have været omkring 1784 at Viterne var blevet gjenopført. Det var formentlig i Anledning af Gustav den tredies Planer om Angreb paa Norge.

Vi kjender følgende Viter eller Vitesteder, hveraf enkelte dog er tvivlsomme:

1. Randvik Viten paa Gaarden Randvik ved Risør efter Meddelelse af Fylkesmand A. Berge.

2. Vardøen i Søndeled er muligens et gammelt Vitested; bestemt Oplysning herom savnes. Rakkestad Skibreder skulde møde ved Ørjebro i Marker, Follo ved Onstad Sund, Hobel ved Helgesund, Skiptvet og Spydeberg ved Grønsund.

Øvre og Nedre Romerike ved Blaker i Sørum.

Hadeland, Ringerike, Modum og Sigdal til Stalsberg i Skedsmo Sogn.

Toten, Vardal og Birid til Nes paa Romerike.

Gudbrandsdalen til Eidsvold.

Dersom Angrebet skede fra Sjøen af skulde Samlingen ske saaledes: Eker, Buskerud, Sigdal, Hallingdal samt Bragernes Fogderi til Bragernes, Valders, Land, Toten, Birid, Vardal, Hadeland, Gudbrandsdalen. Hedemarken samt Øvre og Nedre Romerike og Akers Fogderi til Kristiania.

Solør og Odalen til Nes paa Romerike indtil videre Ordre.

Follo, Heggen, Frøland til Drøbak, Moss Fogderi og Verne Klosters Almen ligesaa.

Hobel Sogn, Rakkestad og Spydeberg til Moss osv.

Om Numedal siges: eftersom de er vidt „affgelen", kunde de marschere did, som man saa og fornem Fienden at være stærkest, og hvor han anfaldt heftigst.

7. Viter i Øst Agder Fylke.

Om Viterne i det gamle Raabygdelaget, senere Sætersdalens Fogderi skriver Sorenskriver Lars Bing i sin Beskrivelse af Øst-Raabygdelagets Sorenskriveri: Topografiske Saml. I. 2. S. 192. „Endskjønt fiendtlige Overfald i disse Fjeldegne ikke kan befrygtes formedelst afsides Beliggenhed og besværlig Fremkomst, saa er dog Vedvarder opreist for mere end 25 Aar siden paa nogle af de høieste Fjelde, men holdes nu ei vedlige “

Her kan neppe være Tvivl om, at gjaldt dette Raabygdelaget saa maatte det vel saa meget mere gjælde Kystbygderne. Der har derfor ganske vist været en Mængde Viter, navnlig langs Kysten. Da denne Beskrivelse er forfattet i 1809 maa det have været omkring 1784 at Viterne var blevet gjenopført. Det var formentlig i Anledning af Gustav den tredies Planer om Angreb paa Norge.

Vi kjender følgende Viter eller Vitesteder, hveraf enkelte dog er tvivlsomme:

1. Randvik Viten paa Gaarden Randvik ved Risør efter Meddelelse af Fylkesmand A. Berge.

2. Vardøen i Søndeled er muligens et gammelt Vitested; bestemt Oplysning herom savnes.3. Vardaasen paa Vegaardsheim. Om denne gjælder det samme. . 4. Vardeaasen paa Tromsø ved Arendal har rimeligvis haft en Vite. Beliggenheden synes at passe.

5. Vardeaasen ved Lillesand omtales af Lærer P. Lunde i „Fædrelandsvennen“ som et Vitested.

6. Ligesaa Storvarden i V [[** sic ikke punktum]] Moland paa Hisaasen.

7. Reinevarden angives af Gutorm Foss som en gammel Vite; den er beliggende i Birkenes. Den omtales ogsaa af P. Lunde.

8. Viten paa Justøen i V. Moland omtales af den sidstnævnte Hjemmelsmand som sikker. Der er ogsaa andre Vidnesbyrd herom. Her ligger nemlig Melbø Varden, som er afsat paa Kartet og hvor der var Signalstation i 1807—09. Se Am. Helland Nedenæs Amt.

9. Hæstad-Viten ved Gaarden Hæstad eller rettere paa en Fjeldtop mellem Gaarden Frillestad og Y. Aarnes i

Høiland Sogn er sikker efter Meddelelse af Gutorm Foss.

Mere eller mindre usikre Vitesteder er Vorefjeld i Mykland, Vardeaasen i Omli, Vardeaasen, Landvik m. fl.

I Sætersdalen kjendes mange Viter:

10. Vorehei ved Moi i Hordnes er efter Meddelelse af Professor Hannaas et gammelt Vitested, hvor der lige til den senere Tid har været Levninger at se efter Vagthuset.

11. Viten paa eller ved Kalhoft i Daasevandsdalen skal efter Meddelelse af N. M. Hornes paa Jordtveit være et gammelt Vitested. Her er en stor Steinrøis, som han antager er Levninger efter Vagthuset, som i Tilfælde maa have været af Sten.

12. Viten paa Aarsdalsknapen ved Byglandsfjorden opgives af Prof. Hannaas som sikker. Den er maaske den samme Fjeldhøide, som paa Amtskartet kaldes Vardeheia. Men ogsaa et FjeldAardalsfjeld er afsat. Fjeldnavne er høist upaalidelige og foranderlige, da Fjeldene ofte bærer forskjellige Navne paa forskjellige Steder.

13. Fjeldet Glaam i Hyllestad nævnes som Vitested.

14. Andnape ved Strømmen i Hyllestad anføres af Presten Gjellebøl i Beskrivelse af Sætersdalen i Top. Journal Se H. 26, S. 36.. Det er maaske den samme som sidstnævnte.

15. Viten paa Roasfjeldet ved Brække omtales af samme Forfatter.

16. Viten paa Stølsfjeldet ved Homme ligesaa.

17. Viten paa Nomefjeldet ved Valle Prestegaard ligesaa.

18. Viten paa eller ved Einangen i Valle Sogn ligesaa.

Disse findes ikke afsat paa Kartet, men lokalkjendte Personer vil vistnok let kunne bestemme deres Beliggenhed.

19. Viten paa Brokaasfjeldet i Valle omtales; den er vel kanske den samme som ovenfor er omtalt under Nr. 15.

Der har antagelig været mange flere Viter i Sætersdalen Fogderi end de her nævnte, men de kjendes ikke af andre end af særlig lokalkjendte Folk, om der da overhovedet er saadanne Steder.

Det er merkelig, at der er saamange Viter gjennem Otras Dalføre lige optil mod Bykle, medens der ikke kjendes nogen i de tilstøtende Bygder førend man kommer ned til Kysten. Man fristes til at antage, at der aldrig har været Viter her, fordi Bygdene laa saa afsides og langt bort fra de befærdede Ruter, ligesom de ogsaa maa antages at have været meget tyndt bebygget. Det vil være et Spørgsmaal af Interesse for dem, som er lokalkjendt, og som de bør forsøge at løse.

8. Viter i Vestagder Fylke.

1. Viten paa Sotaasen paa Sydsiden af Randøsund, ogsaa benævnt Viten paa Dalsheia. Den er afsat paa RektangelkartetKristiansand under Navn af Varviden. Opgivet af P. Lunde.

2. Den samme meddeler, at der ogsaa skal have været en anden Vite her kaldet Dolsviten; den ligger antagelig i N. Ø. for Randøsunds Kirke.

3. Endelig nævner den samme Meddeler ogsaa, at der skal have staaet en Vite paa Vardeaasen i Randøsund; men om dette er saa, synes noget tvivlsomt.

4. Kraakebu-Viten i Tveit paa Vestsiden af Topdalselven, opgivet af den samme. Den findes afsat paa Rektangelkartet.

5. Efter Professor Hannaas har der rimeligvis ogsaa været en Vite paa Voreland i Venesla.

6. Viten paa Hesteheia i Oddernes i Nordvest for Mosby er opgivet af den samme.

7. Flekkerø Varden er den mest bekjendte Vite paa Sørlandet og var en Hovedvite, som baade skulde tjene til Beskyttelse for Byen og Fæstningen og tillige lyse baade østover og vestover. Efter Skibsreder Langfeldts Meddelelse laa Viten paa Fastlandet Indre Flekkerø; Stedet benævnes Veden og er afsat paa Kartet. Viten var tændt i 1807 da Englænderne gjorde Landgang paa Flekkerø. Viten benævnes ogsaa Møvik-Viten, da den ligger paa Gaarden Møviks Grund.

8. Stokkelandsviten, ogsaa benævnt Aaros-Viten paa Gaarden Stokkeland i Søgne. Den er sikkert bevidnet gjennem levende Tradition. Efter Sagnet var der sat Vagt her i 1814.

9. Paa Sveinsheia antages det ogsaa at have været en Vite efter Lærer P. Lundes Meddelelse. 19. Viten paa Brokaasfjeldet i Valle omtales; den er vel kanske den samme som ovenfor er omtalt under Nr. 15.

Der har antagelig været mange flere Viter i Sætersdalen Fogderi end de her nævnte, men de kjendes ikke af andre end af særlig lokalkjendte Folk, om der da overhovedet er saadanne Steder.

Det er merkelig, at der er saamange Viter gjennem Otras Dalføre lige optil mod Bykle, medens der ikke kjendes nogen i de tilstøtende Bygder førend man kommer ned til Kysten. Man fristes til at antage, at der aldrig har været Viter her, fordi Bygdene laa saa afsides og langt bort fra de befærdede Ruter, ligesom de ogsaa maa antages at have været meget tyndt bebygget. Det vil være et Spørgsmaal af Interesse for dem, som er lokalkjendt, og som de bør forsøge at løse.

8. Viter i Vestagder Fylke.

1. Viten paa Sotaasen paa Sydsiden af Randøsund, ogsaa benævnt Viten paa Dalsheia. Den er afsat paa RektangelkartetKristiansand under Navn af Varviden. Opgivet af P. Lunde.

2. Den samme meddeler, at der ogsaa skal have været en anden Vite her kaldet Dolsviten; den ligger antagelig i N. Ø. for Randøsunds Kirke.

3. Endelig nævner den samme Meddeler ogsaa, at der skal have staaet en Vite paa Vardeaasen i Randøsund; men om dette er saa, synes noget tvivlsomt.

4. Kraakebu-Viten i Tveit paa Vestsiden af Topdalselven, opgivet af den samme. Den findes afsat paa Rektangelkartet.

5. Efter Professor Hannaas har der rimeligvis ogsaa været en Vite paa Voreland i Venesla.

6. Viten paa Hesteheia i Oddernes i Nordvest for Mosby er opgivet af den samme.

7. Flekkerø Varden er den mest bekjendte Vite paa Sørlandet og var en Hovedvite, som baade skulde tjene til Beskyttelse for Byen og Fæstningen og tillige lyse baade østover og vestover. Efter Skibsreder Langfeldts Meddelelse laa Viten paa Fastlandet Indre Flekkerø; Stedet benævnes Veden og er afsat paa Kartet. Viten var tændt i 1807 da Englænderne gjorde Landgang paa Flekkerø. Viten benævnes ogsaa Møvik-Viten, da den ligger paa Gaarden Møviks Grund.

8. Stokkelandsviten, ogsaa benævnt Aaros-Viten paa Gaarden Stokkeland i Søgne. Den er sikkert bevidnet gjennem levende Tradition. Efter Sagnet var der sat Vagt her i 1814.

9. Paa Sveinsheia antages det ogsaa at have været en Vite efter Lærer P. Lundes Meddelelse.10. Ved Ny Hellesund er et bekjendt Vitested paa Helleø. Skibsreder Langfeldt fortæller at her staar 2 store Stenvarder,og Fortællingen gaar, at man her brændte Baal og holdt Vagt i Krigstider. Leopold v. Buck omtaler i sin Reisebeskrivelse i 1810 at der her var en Signalstation, og man korresponderte med en lignende Station paa Vedeheia eller Aarosviten. Langfeldt siger, at Hellevarden, to store Stenvarder paa Helleø ved Ny Hellesund, var

de mest kjendte Varder paa Sørlandet. De Gamle fortalte, at der var Vagthus her, hvor der blev holdt Vagt.

11. Skraastad Viten i Oddernes paa Skraastadheien. Toppen benævnes Veden. Meddeleren fortæller, at hans Bedstefar, som var født i 1804, havde fortalt ham, at han mindtes Levningerne af Viten. Det var lange Tømmerstokker, som var reist paa Ende.

12. Eidsviten i Hartmark omtales som sikker af P. Lunde. Der skal være fundet en Seddel, som viste, at der var sat Vagt ved Viten i Tiaarskrigen.

13. Viten paa Skjærsøen i Halsaa Sogn omtales ligeledes af P. Lunde som sikker. Øen ligger i den sydlige Del af Sognet og er afsat paa Kartet.

14. Floviten i Halsaa Sogn ved Gaarden Haaland paa Haalandsheien omtales som sikker.

15. Efter P. Lunde var der endvidere en Vite paa Gorpeheia ved Hille i Nærheden af Mandal. Stedet benævnes Viden. Paa Kartet kan jeg ikke finde Stedet.

16. Viten paa Skibeheien paa Lindesnes-Halvøen maa have formidlet Forbindelsen mellem Kysten østenfor og vestenfor Nesset og er givet i og med de naturlige Forholde. Hvor den nærmere bestemt laa, vides ikke. Amtskartet har ikke Stedet. Lokalkjendte vil vel kunne give Oplysning om Vitestedet.

17. Vedefjeld paa Vestsiden af Borevand mellem Grønsfjord og Rosfjord i Austad Sogn er et bekjendt Vitested.

Inde i Landet er der faa eller ingen Vitesteder, som med Sikkerhed kjendes. Der er imidlertid en hel Del Varder her, og det er rimelig at enkelte af dem har været Vitesteder.

Af saadanne Varder kan nævnes:

Varden paa Ørteknapknuden i Bjelland.

Varden paa Blomliknuden mellem Grindum og Hægebostad.

Varden paa Vardeheia i Finsland Sogn.

Varden paa Gangarberget paa Byremsheia i Grindum.

Ramstadvarden i Grindum paa Grænsen mod Aaseraal.

Varden paa Skogsknuden i Laudal.

Varden paa Robstadknuden i Hægebostad.

Det har ikke været mulig at faa nogen bestemt og sikker Oplysning om Viter her, og muligens har der aldrig været nogen.

Paa det flade, lave Listerland, som laa saa udsat for Angreb fra Sjøen laa der flere Viter.18. Viten ved Eikvaag udenfor Farsund er velkjendt. Den tjente baade til Vern for Byen og lyste over det sydlige Listerland.

19. Foruden denne Vite har den muligens været endnu en Vite paa Vardebakken ved Farsund.

20. Paa selve Listerlandet stod der 4 Viter i en Afstand fra hinanden af omkring en 5 kilom. Den første af den var Rødlandsviten.

21. Straks i Vest for Vanse Kirke laa Maberg Viten, omkring 4 kilom. fra den sidstnævnte.

22. Graaberg Viten laa noget længere mod N., Stedet kjendes ikke nærmere. Amund Helland omtaler i Beskrivelsen af Lister og Mandals Amt de 4 Signalstationer paa Lister: Eigvaag, Rødlandsheien, Maberg og Graafjeld I. S. 640. [[** sic, punktum mgl]]

23. Paa Nordspidsen af Listerlandet ligger Varnes og efter Navnet og Beliggenheden at dømme, kan der have staaet en Vite her.

24. Veden Stod paa Nordsiden av Hitterø-Sundet i Hitterø Herred er et bekjendt Vitested, som Navnet selv angiver. Alle disse Viter er med Undtagelse af en enkelt sikkert bevidnet. De var alle Kystviter, og det synes

derfor naturlig og selvfølgelig, at der maa have ligget Viter længere inde i Landet. Herom har det dog ikke været mulig at faa nogen sikker Efterretning. Men der er en Mængde Steder, som har Navn efter Varde, og det kan tænkes, at færre eller flere af disse kan være Vitesteder.

Af saadanne Steder kan nævnes:

Grimeknuden i Fjotland.

Gausta- eller Gaukedalsviden i Kvinesdal.

Aavaldssteinen (Ivaldssteinen) i Gylland.

Varden paa Frøilandsheien i Fed.

Varden paa Ersdalsheia i Bakke.

Vardefjeld i Lunde.

Vardeheia i Sirdal.

Høievarde i Nes.

Varden i Bakke.

Af disse synes Gaukedals-Viten at være sikker, forudsat at Navnet er ægte.

Under alle Omstændigheder synes Viterne i det gamle Lister Fogderi at være meget faa i de indre Bygder, og det tør være et Spørgsmaal, om der overhovedet har været nogen her.

9. Rogalands Fylke.

I dette Fylke er det særlig Jæderen, som udmerker sig ved sin Række af Viter. Og Grunden er den samme, som vi ovenfor nævnte under Lister: Den udsatte Beliggenhed. Dertil kommer, at Landskabets naturlige Beskaffenhed egner sig fortrinlig 18. Viten ved Eikvaag udenfor Farsund er velkjendt. Den tjente baade til Vern for Byen og lyste over det sydlige Listerland.

19. Foruden denne Vite har den muligens været endnu en Vite paa Vardebakken ved Farsund.

20. Paa selve Listerlandet stod der 4 Viter i en Afstand fra hinanden af omkring en 5 kilom. Den første af den var Rødlandsviten.

21. Straks i Vest for Vanse Kirke laa Maberg Viten, omkring 4 kilom. fra den sidstnævnte.

22. Graaberg Viten laa noget længere mod N., Stedet kjendes ikke nærmere. Amund Helland omtaler i Beskrivelsen af Lister og Mandals Amt de 4 Signalstationer paa Lister: Eigvaag, Rødlandsheien, Maberg og Graafjeld I. S. 640. [[** sic, punktum mgl]]

23. Paa Nordspidsen af Listerlandet ligger Varnes og efter Navnet og Beliggenheden at dømme, kan der have staaet en Vite her.

24. Veden Stod paa Nordsiden av Hitterø-Sundet i Hitterø Herred er et bekjendt Vitested, som Navnet selv angiver. Alle disse Viter er med Undtagelse af en enkelt sikkert bevidnet. De var alle Kystviter, og det synes derfor naturlig og selvfølgelig, at der maa have ligget Viter længere inde i Landet. Herom har det dog ikke været mulig at faa nogen sikker Efterretning. Men der er en Mængde Steder, som har Navn efter Varde, og det kan tænkes, at færre eller flere af disse kan være Vitesteder.

Af saadanne Steder kan nævnes:

Grimeknuden i Fjotland.

Gausta- eller Gaukedalsviden i Kvinesdal.

Aavaldssteinen (Ivaldssteinen) i Gylland.

Varden paa Frøilandsheien i Fed.

Varden paa Ersdalsheia i Bakke.

Vardefjeld i Lunde.

Vardeheia i Sirdal.

Høievarde i Nes.

Varden i Bakke.

Af disse synes Gaukedals-Viten at være sikker, forudsat at Navnet er ægte.

Under alle Omstændigheder synes Viterne i det gamle Lister Fogderi at være meget faa i de indre Bygder, og det tør være et Spørgsmaal, om der overhovedet har været nogen her.

9. Rogalands Fylke.

I dette Fylke er det særlig Jæderen, som udmerker sig ved sin Række af Viter. Og Grunden er den samme, som vi ovenfor nævnte under Lister: Den udsatte Beliggenhed. Dertil kommer, at Landskabets naturlige Beskaffenhed egner sig fortrinligfor Viternes Bruk. Staar man paa en liden Haug, kan man se milevis i alle Retninger. Ingen Landsdel har i Forhold til sin Udstrækning saa mange Viter som Jæderen, og ingensteds ligger de saa tæt og regelmæssig.

1. Henimod Grænsen af Lister ligger Sognsdalsviten, som skulde optage Budskabet fra Lister søndenfra. Den omtales af Amtmand de Fine i hans Beskrivelse af Stavanger Amt; N. Mag. Ⅲ. 165. men han siger ikke nærmere, hvor den ligger. Efter andre skal den ligge i Nærheden af Gaarden Eikeland i den sydlige Del af Herredet. Her ligger der en Høide, som benævnes Vardefjeld, og det tør da være rimelig, at det var her, den laa.

2. Ekersundsviten. Denne omtales ligeledes af den nævnte Forfatter, uten at han nærmere avgiver Stedet, hvor den laa. Efter Meddelelse af Torkjell Mouland skal den have staaet paa Eikersundsøyi ved Gaarden Hovland. Han antager, at dette er den samme Vite, som Ekersundsviten, og han har formentlig Ret deri.

3. Haars-Viten i Nesbø Sogn i Haa Herred. Den omtales af den nævnte Forf., og paa Rektangelkartet er den afsat under Navn af Varden i den sydlige Del af Sognet henimod Grænsen. Dette er formentlig Haarviden, som Amtmand de Fine omtaler.

4. Obrestad-Viten opføres ligeledes af den nævnte Forf. Den omtales ligeledes af Boye Strøm i hans Beskrivelse av Sta- vanger Amt. Se S. 229.

5. Torkjell Mouland nævner videre Moi-Viten ved Gaarden Moi, ventelig Moi i Birkreim Sogn.

6. Viten i Ogne, efter samme Meddeler.

7. Ligesaa Viten ved Kvalbei. [[** sic]]

8. Ligesaa Viten ved Gaarden Vik i Orre. Den skal være flyttet engang.

9. Ligesaa Viten paa Mossigeberget ved Gaarden Mossige- [[** sic! = trolig det bindestrek som mgl neste linje]] i Time.

10. Ligesaa efter samme Meddeler Viten paa Tangerhaug i Klep. Den ligger paa den Høideryg, som skiller Sæle- Vandet fra Havet, og som ender i Lyretangen.

11. Viten paa Tuvbakken i Klep efter samme Meddeler. Gaarden Tuv eller Tu ligger i den østlige Del af

Herredet.

12. Kleppevarden ved Gaarden Klep [[** sic sperret]] har efter Sogneprest Ottesens Opgivende haft en Varde eller Vite. Stedet er bekjendt for sin vidstrakte Udsigt.

13. Vigdalsviten opføres af Amtmand de Fine i hans nævnte Beskrivelse. Den laa ved Gaarden Vigdel i Haaland. I Nærheden ligger Veden, som er Navn paa et af Brukene i

Gaarden Haaland. Se N. G. N. Stavanger Amt S. 188. Her maa saaledes Viten have staaet. Nogle Kilometer i Øst for denne Vite ligger Vardeheia. At dømme efter Navnet har der muligens ogsaa har [[** sic = vel "her"]] staaet en Vite.

14. Vardeaasen paa Vestsiden af Hafrsfjorden, ret i N. for Sole. Navnet tyder paa, at der har staaet en Krigsvarde eller Vite her og Beliggenheden gjør dette sandsynlig. Her er god Udsigt mod Havet og ligesaa indover Landet. Naar Viten her tændtes saaes det i Stavangers Omegn, og Byen kunde varsles længe, før Fienden naadde frem til Angreb.

15. Efter Meddelelse fra T. Mouland skal der have staaet en Vite ved Gaarden Myklebostad i Tananger i Sole Sogn. Her har Kartet Tanangerhaug, som er et trigonometrisk Punkt, og i Nærheden er afsat Storevarden. Formentlig har Viten ligget her. Stedet ligger kun ca. 4 kilom. fra den sidstnævnte Vite paa Vardeaasen og det er da litet rimelig, at de to Varder var i Bruk samtidig.

16. Randeberg Viten omtales af Amtmand de Fine og er forøvrig vel kjendt. Paa Kartet er den afsat under Navn af Bersagelvarden. Et Bruk i Gaarden Harestad kaldes Varden eller Bersagelvarden. Se N. G. N. Stavanger Amt S. 206 og Rektangelkartet. Beliggenheden er fortrinlig.

17. Tastad-Veten ved Gaarden Tastad ca. 3 Kilom. i N. V. for Stavanger er en bekjendt Vite i Stavanger og Omegn. Beliggenheden er fortrinlig. Man kan se udover Stavangers Omegn, langt nordover over Bukufjorden og indover samt hele Indseilingen lige ud til Skudesnes og Kvitingsøy. Stedet har en aldeles makeløs Udsigt og viser os, hvor godt vore Forfædre forstod at finde de bedste Vitesteder. Rundt om kunde man herfra se flere Viter, mindst 6, og Byen kunde varsles mange Timer og kanske Døgn i Forveien, når Fienden nærmede sig. Det maatte være et gribende Skue og staa heroppe en Kveld og se Viterne tændtes rundt omkring, saa langt Øiet kunne række og samtidig høre Klokkernes dumpe Klemting fra Byen, der kaldte Beboerne til Vaaben.

18. Viten paa Vaalandspiben ved Stavanger i S. for Byen ca. 2 Kilom. borte. Den er kjendt i Traditionen som Vitested og opgivet af T. Mouland. Den har vel særlig tjent som Vern om Byen.

19. Viten paa Ullandshaug omkr. 5 Kilom. fra Stavanger mod Syd har efter den nævnte Meddeler haft en Vite og er kjendt i Traditionen som Vitested. Udsigten fra Ullandshaug er vel bekjendt.

Det er tænkelig, at der kan have været enkelte Viter længere inde paa Landet; alle de nævnte ligger ved Kysten eller i Nærheden, og man kunde derfor vente, at der ogsaa var enkelte, som

lyste op for Bygdene i Øst, Fjeldgaardene. I alle Tilfælde har der været meget faa af dem, og dette viser os, at det er Kysten og Havet, som der her særlig er Tale om. Det ser helst ud til, at Bygder som Lund, Hæskestad, Bjerkrein, [[** sic = -em?]] Helleland og andre kun i ringe Grad har været berørt af Krigen, skjønt de naturligvis i den nyere Tid var undergivet militær Udskrivning som de andre. Før denne Tid har der vel neppe været Tale om personlig Deltagelse i Landets Forsvar fra disse Bygder.

Som man ser, findes der paa Jæderen en Mængde Viter. Amt mand de Fine nævner kun en Del af dem. Det synes klart, naar man betragter Kartet og Viternes Beliggenhed, at alle disse Viter ikke kan have været i Bruk samtidig. Man har skiftet Plads tidt og ofte af forskjellige Grunde. Forholdene er saadanne paa Jæderen, at det var meget let at skifte Sted. Det skal ikke stor Haug til, før den egner sig godt for en Vite, og der skulde ikke store Forberedelser til. Viterne laa jo lige ved Gaardene, Vagten kunde meget godt holde til i en af Gaardens Huse; man har Udsigt nok paa Jæren og udsatte sig ikke for, at tabe Gjæsterne af Syne, når de kom. Viterne bestod neppe af andet end Kvist og Ris eller Brake, og hele Apparatet kunde saaledes sættes i Gang i et Øieblik. Dette,

mener jeg, tjener til Forklaring paa den Mængde Vitesteder, som findes.

Naar vi derimod kommer til Ryfylke, bliver Forholdet et andet. Her er forholdsvis faa Viter, og de ligger alle langs Kysten eller i de ydre Fjordmundinger. Men ikke alene Jæderen men ogsaa det nordenfor liggende Hardanger og Søndhordiand adskiller det sig fra. Det ligger midt imellem to Landsdele, som er rige paa Viter; men har selv kun faa af dem.

19. Viten paa Bokn, Boknviten, omtales af Amtmand de Fine i hans anførte Beskrivelse af Stavanger Amt, N Mag. Ⅲ, S. 165 fl. men han opgiver ikke nærmere Stedet for den. Rimeligvis laa den paa Bokneberg, som er afsat paa Kartet som et trigonometrisk Punkt.

20. Mostervarden (Mostravarden) paa Øen Moster i Moster Herred [[** sic punktum mgl]] Om denne har Udskiftningsformand Jelsa, som er personlig kjendt paa Stedet, meddelt mig Oplysning. Viten laa i Gaarden Haugvalstads Udmark og er afsat paa Kartet under Navn af Mostravarden. Afstanden fra Randebergviten er omkr. 12 Kilom [[** sic punktum mgl]] og fra Tastaviten omkr. 18 Kilom. Den havde til Opgave at lyse over Rennesø og de omliggende Øer.

21 Bergeviten eller Viten paa Vardeberget eller Veden. Den er opgivet af Tork. Mouland og ligger eller laa paa Sydspidsen af Finnøy af Nærheden af Gaarden Berge.

22. Finborg-Viten omtales af Amtmand de Fine i hans Beskrivelse. Se N. Mag. Ⅲ. 221. Finborg ligger paa Finborgøi, en Holme

i V. for Kirkeøen blandt Stjernerøyerne. Se N. G. N. Stavanger Amt S. 295. og Amtskartet.

23. Viten paa Bandaasen opføres ligeledes af Amtmand de Fine i hans nævnte Beskrivelse. Bandaasen er et Fjeld paa Ombøy i Jelsa. Se Amtskartet. Her har man en vid Udsigt over Jelsa, Hjelmeland, Nerstrand o. s. v. Viten paa Bandaasen er den sidste paa denne Kant.

24. Bjørgaviten paa Karmøy omtales den af sidstnævnte Forfatter, Bjørgen er en ca. 50 m. høi Bergknaus paa Nordspidsen af Karmøy.

25. Viten paa Hodnafjell nævnes ligeledes af samme Forfatter; men hvor dette Hodnefjell er beliggende, siger han ikke. Der er et Hodnafjell i Skjold, og det vilde passe godt efter sin Beliggenhed som et Vitested. Om det virkelig har været en Vite her, har jeg forgjæves søgt Oplysning om; det synes i hvert Fald, som om Traditionen er forsvunden.

I Høle ligger Vaarlivarden. Navnet kunde tyde paa et Vitested, men om saa er Tilfældet, savnes Oplysning.

Som man ser ligger de faa Viter, som nævnes i Ryfylke, ude ved Kysten; her har vi en sammenhængende Række fra Randeberg til Nordspidsen af Karmøy og herfra til Siggen. I den ydre Del af Boknfjord findes der dog nogle. Men hele den indre Del af Ryfylke fra Jelsa af er blottet for ethvert Spor af Viter, saavidt jeg har kunnet erfare. Dette synes at vidne om, at Viterækken har standset paa Bandaasen. Hvis saa virkelig har været Tilfældet, vil det være et Vidnesbyrd om, at Bebyggelsen ikke var naaet ud til de indre Bygder i Ryfylke i den ældre Tid, da Viterne ordnedes, eller at Bebyggelsen endnu var saa spredt og tynd, at man ikke regnede med den. Senere hen, da Befolkningen var steget tilstrækkelig, havde Vitesystemet paa Vestlandet for en stor Del tabt sin Betydning. Det norske Ledingsvæsen forfaldt hurtig efterat Kongemagten var gaaet over fra den gamle Kongelinie, til Sidelinier i 1319, som ovenfor omtalt.

10. Hordaland.

I Hordaland er Naturforholdene lidet gunstige for Anvendelsen af Viter, naar undtages i den Kyststribe, hvor man har Havet for sig. De høie Fjelde med de trange og krogede Fjorde gjør det meget vanskelig og ofte umulig at finde et Punkt, som har vidt Udsyn til alle Sider. Følgen heraf er: at man maa have langt flere Viter end ellers

vilde være nødvendig, og at Vagtholdet ved Viterne blev yderst besværlig paa mange Steder paa Grund af den høie Beliggenhed. i V. for Kirkeøen blandt Stjernerøyerne. Se N. G. N. Stavanger Amt S. 295. og Amtskartet.

23. Viten paa Bandaasen opføres ligeledes af Amtmand de Fine i hans nævnte Beskrivelse. Bandaasen er et Fjeld paa Ombøy i Jelsa. Se Amtskartet. Her har man en vid Udsigt over Jelsa, Hjelmeland, Nerstrand o. s. v. Viten paa Bandaasen er den sidste paa denne Kant.

24. Bjørgaviten paa Karmøy omtales den af sidstnævnte Forfatter, Bjørgen er en ca. 50 m. høi Bergknaus paa Nordspidsen af Karmøy.

25. Viten paa Hodnafjell nævnes ligeledes af samme Forfatter; men hvor dette Hodnefjell er beliggende, siger han ikke. Der er et Hodnafjell i Skjold, og det vilde passe godt efter sin Beliggenhed som et Vitested. Om det virkelig har været en Vite her, har jeg forgjæves søgt Oplysning om; det synes i hvert Fald, som om Traditionen er forsvunden.

I Høle ligger Vaarlivarden. Navnet kunde tyde paa et Vitested, men om saa er Tilfældet, savnes Oplysning.

Som man ser ligger de faa Viter, som nævnes i Ryfylke, ude ved Kysten; her har vi en sammenhængende Række fra Randeberg til Nordspidsen af Karmøy og herfra til Siggen. I den ydre Del af Boknfjord findes der dog nogle. Men hele den indre Del af Ryfylke fra Jelsa af er blottet for ethvert Spor af Viter, saavidt jeg har kunnet erfare. Dette synes at vidne om, at Viterækken har standset paa Bandaasen. Hvis saa virkelig har været Tilfældet, vil det være et Vidnesbyrd om, at Bebyggelsen ikke var naaet ud til de indre Bygder i Ryfylke i den ældre Tid, da Viterne ordnedes, eller at Bebyggelsen endnu var saa spredt og tynd, at man ikke regnede med den. Senere hen, da Befolkningen var steget tilstrækkelig, havde Vitesystemet paa Vestlandet for en stor Del tabt sin Betydning. Det norske Ledingsvæsen forfaldt hurtig efterat Kongemagten var gaaet over fra den gamle Kongelinie, til Sidelinier i 1319, som ovenfor omtalt.

10. Hordaland.

I Hordaland er Naturforholdene lidet gunstige for Anvendelsen af Viter, naar undtages i den Kyststribe, hvor man har Havet for sig. De høie Fjelde med de trange og krogede Fjorde gjør det meget vanskelig og ofte umulig at finde et Punkt, som har vidt Udsyn til alle Sider. Følgen heraf er: at man maa have langt flere Viter end ellers vilde være nødvendig, og at Vagtholdet ved Viterne blev yderst besværlig paa mange Steder paa Grund af den høie Beliggenhed.Om Viterne i Hardanger og Søndhordland har vi meget gode Oplysninger fra Fogden Budtz i 1807 og 1808, i hvilke Aar Viterne i Fogderiet sattes i fuld Stand, og Vagthold ordnedes i Anledning af Krigen med England. I en Skrivelse til Stiftamtsmanden af 6. Marts 1801 oplyses, at Viterne havde været opsatte i 1789, men at de nu var nedraadnet, og at man derfor af alle Kræfter nu maatte arbeide paa at opføre dem paany.

Han opregner 9 Viter, som skulde tages i Bruk og hvor Vagthold skulde ordnes af vedkommende Lensmand. Disse var:

1. Viten paa Siggen. Den var efter Fogdens Opgivende en Kystvarde, som skulde bevogte Leden søndenfor og nordenfor. Den havde en ualmindelig dominerende Beliggenhed med en vid Udsigt til alle Kanter. I klart Veir kan man fra Hardangervidden se Siggen, ja endog Toppen af Lyderhorn dukker op i Horisonten. Siggen ligger som bekjendt paa Bømmel N. V. for Finnaas Kirke og ligger ganske frit, Viten her korresponderte med Bjørgaviten paa Karmøy og med Lyderhorn; der laa dog en Vite mellem disse.

2. Viten paa Borgundfjeldet paa Borgundøen i Fjeldborg. Den korresponderte med Siggen og dannede det første Led i en Række Viter, som førte helt ind til Bunden af den store Fjord, som man pleier at benævne Hardangerfjord [[** sic punktum mgl]]

3. Den næste Vite i Rækken var Viten paa Fjeldet mellemSkaanevik og Etne, som skulde lyse for disse to

Prestegjelde. Fjeldet fører Navn af Vitefjeldet den Dag i Dag.

4. Fra Viten paa Vitefjeldet gik Budskabet indover Fjorden til Sniltveitøyen i Kvinnherad, hvor der stod en Vite kaldet Sniltveitviten. Det er dog kanske rimeligere, at man fra Sniltveitviten saa bedre Siggen end Vitefjeldet og derfor rettede sig efter Viten her.

5. Paa Varaldsøy stod der ligeledes en Vite; Vitestedet er ikke afsat paa Kartet, men det er kjendt af alle paa Stedet.

6. Fra det sidstnævnte Sted gik Signalet til Vardefjeld i Øystese. Fogden benævner Stedet saaledes; men Folket kalder det i Almindelighed for Bjørkeviten [[** sic sperring]] efter Gaarden Bjørke, ovenfor hvilken den ligger. Stedet er afsat paa Kartet. Traditionen er endnu levende og Levninger af Viten eller Vagthuset har været at se til den sidste Tid.

7. Fra den sidstnævnte Vite gik Budskabet videre indover til Oksen, en Fjeldtop imellem Granvin og Kinsarvik, som findes afsat paa Kartet. Her stod en bekjendt Vite, hvoraf Levninger endnu er at se; Forfatteren har selv seet dem og de var et uimodsigelig Vidnesbyrd om Traditionens Sandhed. Oksen har en Høide af omkr. 1200 m. og er et fortrinlig Udsigtspunkt for at være i Hardanger. Hele Indre Hardanger oversees herfra.

De her nævnte Viter opføres alle af Fogden og danner, hvad man kan kalde, den officielle Viterække, som Fogden førte Tilsynmed. Men der har som paa mange andre Steder i Landet, kanske overalt, været flere Viter, Lokalviter, som ikke hørte til de store Linier, men som hver Bygd eller hvert Sted, som havde dem, ansaa nødvendige for sig som Værn mod Fienden. I Hardanger kjendes 3 saadanne, og muligens har der ogsaa i Søndhordland været enkelte; men de kjendes ikke. Disse Lokalviter havde meget lettere for at blive glemt end de andre, da de kun var kjendt inden en mindre Kreds, og det Offentlig ikke havde noget med den at gjøre.

8. En saadan Vite var Viten paa Skaarefjeldet i Eidfjord, som var bestemt til at lyse for den nævnte Bygd. Det meste af Eidfjord kan ikke sees fra Oksen; Fjeldene dækker det, og der var saaledes Trang til en Vite her. Den er nu lidet kjendt, men efter Meddelelse af en paalidelig Mand (Aamund K. Bu.) [[** sic punktum]] maa Traditionen dog endnu leve i Eidfjord. Den skal have staaet paa Nesset, som springer frem fra Onen mellem de to Fjerde [[** sic]] og ikke langt fra Gaarden Skaar.

9. En lignende Vite laa paa Samlahovden eller Samlanuten i Herad; ældre Folk i Bygden har fortalt mig om den og det paa en saadan Maade eller i saadanne Udtryk, at det maa ansees udenfor Tvivl, at Traditionen hviler paa historisk Grund. Beliggenheden er fortrinlig.

10. Ligesaa nævnes i Traditionen en Vite paa Guldberget [[** sic sperring]] eller Vikefjeldet i Jondal af Personer fra Bygden. Den maa derfor ogsaa ansees for at være sikker, saa meget mere, som det var Trang til en Vite her til at lyse over Bygden og maaske videre. Bjørkeviten kunde neppe sees fra den største Del af Jondal.

Vi har nu nævnt Viterne i Hardangerfjorden og dens Arme. Vi fortsætter saa nordover:

11. Fra Siggen gik Budskabet nordover langs Kysten tilViten paa Vindenes, som benævnes for Kystvite.Vindenes er det Nes, som springer ud mellem Sævarvaag og Fusefjorden i Strandvik. Udsigten herfra er god, da man har den aabne Fjord, Bjørnefjorden, for sig lige ud i Havet og rimeligvis kunde se baade Siggen og Lyderhorn. Men navnlig synes den at skulle have bevogtet Indseilingen ved Marsteinen gjennem Korsfjorden.

12. Viten paa Fusefjeldet mellem Strandvik og Fusa opføres ligeledes af Fogden. Hvor den nærmere bestemt laa, siges ikke; men lokalkjendte Folk vil nok kunne paavise Stedet. Dette er den sidste Vite, Foged Budtz omtaler og vi kommer nu ind i Nordhordland og Voss Fogderi.

13. Førdelands-Viten er bekjendt og findes ogsaa afsat paa Amtskartet; men den er vel blevet betragtet som en Lokalvite, da den ikke nævnes af de offentlige Myndigheder, saavidt bekjendt er. Dog er dette meget tvivlsomt. Den ligger i Sund.14. Ligeoverfor den sidstnævnte Vite ligger Korsnes Viten i Fana. Den omtales i en Beskrivelse i Fana fra 1779 Topograf. Saml. Ⅱ, 2, S. 108. [[** sic mgl visst punktum]]

15. Livarden i Fana er muligens en gammel Viteplads; dog er dette meget usikkert.

16. Viten paa Skjørsand i Fusa omtales af Proprietær Krüger, men det er et Spørgsmaal, om det ikke er den samme Vite, som ovenfor er nævnt paa Fusafjeldet.

17. Lyderhorn var ved Siden af Siggen det vigtigste og bedste Vitested paa Vestlandet. Fjeldet har fri Beliggenhed og man ser milevis i næsten alle Retninger. Viten her omtales som værende i Virksomhed i 1807 af H. I. Barstad i hans SkriftBergens Forsvar. Se S. 161. Der oprettedes kort efter en Signalstation her. Lyderhorn er saavidt vides det eneste Vitested som nævnes i de gamle norske Love. Se den nyere Bylov Ⅲ, 4. N. og L. B. 2. S. 201.

Man kunde være fristet til at antage, at Bergen maatte have en Varde til sit Værn nærmere end Viten paa Lyderhorn. Nærmest maa vi da tænke paa Fløien eller et nærliggende Punkt. Herfra har man en glimrende Udsigt over Bergen og hele Omegnen. Nogen Tradition herom kjendes dog ikke.

18. Paa Askøen maa der efter al Sandsynlighed have ligget en Vite, og der omtales ogsaa, hvor den skal have staaet. Senere var der en Signalstation her. Det var kanske paa Øens høieste Punkt mellem Lid og Ravnanger. Usikkert.

19. Paa Herdla ligger Eldsfjeldet, som rimeligvis har sit Navn af, at der har været brændt Baal her. Man antager, at Fjeldet har været et Vitefjeld, og Beliggenheden taler derfor. Fjeldet skal være det samme, som kaldes Skjellangerfjeldet.

20. Nødtveitviten i Manger i Nærheden af Kirken og Gaarden Nødtveit omtales likeledes af Oberst Barstad i hans nævnte Skrift. Den er ellers ogsaa velkjendt i Traditionen.

21. Aaraas-Viten i Austerheim Sogn ved Gaarden Aaraas i N. Ø. for Austerheim Kirke Den er velkjendt i Omegnen efter Meddelelse af Anders Skjeldnes. Oberst Barstad omtaler den ligeledes i sit nævnte Skrift.

22. Sævarøy-Viten paa Sævarøi i Austerheim. Stedet kaldes Sævarøihaugen, efter Meddelelse af Anders Skjeldnes. Øen ligger i den nordlige Del af Austerheim henimod Grænsen.

23. Litleaas-Viten i Lindaas Sogn i Nærheden af Gaarden Litle-Aas er mig opgivet af den nævnte Meddeler.

24. Feie-Viten paa Hesthaugen paa Øen Feie opføres ligeledes af Anders Skjeldnes Den omtales ogsaa af Oberst Barstad i hans nævnte Skrift. Det var en Kystvite, og efter hvad en

gammel Mand havde fortalt Meddeleren i hans Ungdom, var den tændt i vor sidste Krig.

25. Viten paa Vardefjeldet ved I. Haugsdal i Masfjorden omtales af Ola R. Høsteland som muligens et Vitested. Den samme Mand nævner flere Steder som han antager muligens kan have haft en Vite saasom Eldvik, Store Varden, Vardefjeld, Vetestedbeitet m. fl. Hvorvidt disse eller andre Steder virkelig har været Vitesteder, kan nu ikke efter de Meddelelser, som er givet, afgjøres.

Derimod er det sikkert, at der stod en Vite paa Orknesfjeldet eller Orkenesnipen mod Grænsen af Gulen, som senere vil blive omtalt, og som lyste ogsaa over en Del af Masfjorden.

26. Smørdalsviten ved Gaarden Smørdal i Lygre Sogn omtales af Anders Skjeldnes som sikker. Ved Gaarden ligger efter Amtskartet Vedefjeld, og her har fomentlig [[** sic = form-]] Viten staaet.

27. Vetaasen i Sæbø Sogn, et Gaardsnavn, som efter Ø. [[** sic = O.]] Rygh N. Gaardsnavn, S. Bergenhus Amt antages at skrive sig fra, at der her har staaet en Vite. Noget bestemt herom har jeg ikke kunnet faa Meddelelse om.

28. Horvik-Viten i Aasen ved Gaarden Horvik yderst paa Nesset mellem Sørfjorden og Ostrafjorden efter Meddelelse fra forskjellige Mænd. Levninger af Viten og Vagthuset skal endnu findes, siges der. Det er formentlig den samme Vite, som af andre benævnes Tupte- eller Tofteviten.

29. Aasheims-Viten eller Tveiteviten ved Gaarden Aasheim i Hosanger. Efter Meddelelse af Sogneprest J. Lavik

skal Traditionen om Viten endnu være levende i Bygden. Levninger af den og Vagthuset skal have været at se til den senere Tid.

30. Viten paa Skarsfjeldet i Arne omtales af Oberst Barstad i hans nævnte Skrift Bergens Forsvar S. 101.. Stedet findes ikke paa Kartet. Efter velvillig Meddelelse af M. J. Presttun skal Fjeldet være det, som nu benævnes Stor Saato i Nærheden af Gaarden Haugland i Ytre Arne. Herfra skal der være en vid Udsigt.

31. Skarviten i Alversund. Efter Meddelelse af Gartner Litleskare skal der være Levninger at se efter Viten endnu.

32. Der maa antagelig have været en Vite til i Sørfjorden paa Ostra eller Fastlandet, efter al Sandsynlighed; men det har ikke været mulig trods alle Anstrengelser at opspore nogen Tradition herom. Der nævnes flere Fjeldtoppe, som synes at kunne have egnet sig hertil; men da intet sikkert vides, nævnes de ikke her.

33. Mykletveitviten, paa Voss kaldet Trænviten mellem Ævanger og Voss. Her har vi endnu frisk Tradition at holde os til ligesom der ogsaa har været Levninger af den til det sidste, som mange har seet. Historiske Efterretninger haves

om Vagthuset, i en Retssag fra 1707. Dette Aar var der bygget nyt Vagthus og opsat en ny Varde i Anledning af krigen. Fjeldet benævnes Trænviten og er paa omkring 1200 m. med en vid Udsigt.

34. Lønehorja paa Voss, et af de høieste Fjelde paa Voss, omkr. 1400 m. At der her har været en Vite, kan ikke betvivles, da der baade er Tradition derom, og Levninger af den har været at se. En paalidelig Mand (Ordfører Finne) har meddelt mig, at han seet Levningerne; de laa noget nedenfor Toppen.

35. Forfatteren Th. S. Haukenes fortæller i sin Bog: Voss og Vossestranden, S. 34. at der paa Vossestranden skal have staaet en Vite paa Smørkonefjeldet. At der maa have været en Vite paa Vossestranden, er meget sandsynlig, da Viten paa Lønehorgen neppe kunde sees overalt især i den nordlige Del af Herredet. Men noget Fjeld af det nævnte Navn har jeg ikke kunnet opspørge, og nogen Tradition synes heller ikke at leve om nogen Vite. Efter Meddelelse af Lærer Bjørgaas. Spørgsmaalet maa saaledes staa aabent.

36. Haraldviten paa Haraldnuten i Voss er velkjendt overalt paa Voss, Levninger sees endnu eller rettere Merker. Fotografi er taget af Overlærer Selland. Det er antagelig den samme Vite, som i Granvin kaldes Skaftedals eller Jøra Viten. Den var bl. a. bestemt til at knytte Forbindelse mellem Voss og Hardanger-Viten paa Oksen.

Man vil lægge Merke til, at Viterne er mest fremtrædende langs Kysten og ind gjennem den store Fjord, Hardangerfjord; men at de er mere spredt inde i Landet og endog synes helt at mange [[** sic = -gle]] paa enkelte Steder særlig i Fjelddalene. Der har neppe været nogen her i den ældste Tid, kanske en Følge af, at der ingen eller kun ganske ringe Bebyggelse fandtes. Overalt findes det samme Vidnesbyrd: Befolkningen er stærkest ved Kysten, men aftager indover Landet. Mange Egne i det indre som Fjordarme og Dale synes at have været ubebyttet. [[** sic = ubenyttet? ubebygget?]]

11. Sogns og Fjordenes Fylke.

1. Den første Vite i Sogn regnet fra Syd og ved Kysten, erOrkenesviten i Nærheden af Gaarden Orkenes, mellem denne og Gaarden Tungedal i Masfjorden. Den laa saaledes lige ved Grænsen mod Sogn og har vel bragt Bud fra de søndenforliggende Viter til Sognefjorden uden dog at være nogen Kystvite. De nævnte Gaarde findes afsatte paa Amtskartet. Viten maa ansees for at være sikker, da flere paalidelige Mænd har meddelt mig Oplysninger om den Toppen, hvor Viten stod, benævnes om Vagthuset, i en Retssag fra 1707. Dette Aar var der bygget nyt Vagthus og opsat en ny Varde i Anledning af krigen. Fjeldet benævnes Trænviten og er paa omkring 1200 m. med en vid Udsigt.

34. Lønehorja paa Voss, et af de høieste Fjelde paa Voss, omkr. 1400 m. At der her har været en Vite, kan ikke

betvivles, da der baade er Tradition derom, og Levninger af den har været at se. En paalidelig Mand (Ordfører Finne) har meddelt mig, at han seet Levningerne; de laa noget nedenfor Toppen.

35. Forfatteren Th. S. Haukenes fortæller i sin Bog: Voss og Vossestranden, S. 34. at der paa Vossestranden skal have staaet en Vite paa Smørkonefjeldet. At der maa have været en Vite paa Vossestranden, er meget sandsynlig, da Viten paa Lønehorgen neppe kunde sees overalt især i den nordlige Del af Herredet. Men noget Fjeld af det nævnte Navn har jeg ikke kunnet opspørge, og nogen Tradition synes heller ikke at leve om nogen Vite. Efter Meddelelse af Lærer Bjørgaas. Spørgsmaalet maa saaledes staa aabent.

36. Haraldviten paa Haraldnuten i Voss er velkjendt overalt paa Voss, Levninger sees endnu eller rettere Merker. Fotografi er taget af Overlærer Selland. Det er antagelig den samme Vite, som i Granvin kaldes Skaftedals eller Jøra Viten. Den var bl. a. bestemt til at knytte Forbindelse mellem Voss og Hardanger-Viten paa Oksen.

Man vil lægge Merke til, at Viterne er mest fremtrædende langs Kysten og ind gjennem den store Fjord, Hardangerfjord; men at de er mere spredt inde i Landet og endog synes helt at mange [[** sic = -gle]] paa enkelte Steder særlig i Fjelddalene. Der har neppe været nogen her i den ældste Tid, kanske en Følge af, at der ingen eller kun ganske ringe Bebyggelse fandtes. Overalt findes det samme Vidnesbyrd: Befolkningen er stærkest ved Kysten, men aftager indover Landet. Mange Egne i det indre som Fjordarme og Dale synes at have været ubebyttet. [[** sic = ubenyttet? ubebygget?]]

11. Sogns og Fjordenes Fylke.

1. Den første Vite i Sogn regnet fra Syd og ved Kysten, erOrkenesviten i Nærheden af Gaarden Orkenes, mellem denne og Gaarden Tungedal i Masfjorden. Den laa saaledes lige ved Grænsen mod Sogn og har vel bragt Bud fra de søndenforliggende Viter til Sognefjorden uden dog at være nogen Kystvite. De nævnte Gaarde findes afsatte paa Amtskartet. Viten maa ansees for at være sikker, da flere paalidelige Mænd har meddelt mig Oplysninger om den Toppen, hvor Viten stod, benævnesSkyggelitinden. Meddelt af Lensmand A. Riisnæs og Grdbr. O. R. Høsteland.

2. Viten paa Næverdalsfjeldet i Eyvindvik opgives af lokalkjendte Mænd. Den laa ved Gaarden Næverdal, som er afsat paa Kartet, ved Gulenfjorden i S. V. for Eyvindvik Kirke.

3. Viten paa Stævnebøfjeldet i Eyvindvik opgives af de samme Hjemmelsmænd som de foregaaende. Gaarden Stævnebø ligger omtr. 5 Kilom. i V. for Eyvindvik Kirke paa Hisarøy.

4. Midttun Viten ved Gaarden Midttun et Par Kilom. i N. for nævnte Kirke. Fjeldet kaldes Vitefjeldet.

5. Viten paa Svaberg i Ø. for samme Kirke opgivet af de samme Hjemmelsmænd som ovenfor. De er lokalkjendte.

Der viser sig her en Merkelighed, som jeg vil pege paa — enten det nu er en blot Tilfældighed, eller det er noget tilsigtet. Her staar 4 Viter i en Firkant med en Afstand indbyrdes af 4—5 Kilom. Ind i denne Firkant ligger Halvøen Guløy, hvor man har ment, at den gamle Tingplads har ligget. Det synes næsten, som om de 4 Viter skulde staa rundt Tingpladsen som paa Vagt for at hindre et pludselig Overfald. Eller mon det skulde have været brugt til at melde, naar Tinget skulde samles, altsaa være et Slags Tingbud? Andre faar afgjøre, hvad der kan være rimelig. Om Gulatingets Beliggenhed og Striden herom se Anm. Helland N. Bergenhus Amt I, S. 807 fl. Men merkelig er dette, og et lignende Tilfælde kjender jeg ikke. Der kan dog peges paa, at Byene gjerne var omgivet af Viter, som tjene dem til Værn. Saaledes særlig Stavanger og tildels Kristiansand, som dog maa være yngre.

6. Fra Mundingen af Sognfjorden gaar der en Række Viter ind gjennem denne lange Fjord lige til dens Bund. Om disse Viter giver Godseier Heiberg os Oplysning i en Artikel i Jubilæumsskriftet fra Sogn Historielag i 1914,

hvor han tillige leverer et Billede af den gamle Vagtstove paa Vettanosi. Den yderste i Rækken er Viten paa Haafjeldet paa Ytre Sulen i Sulens Herred. Gaarden Naaren saavelsom Haafjeldet er afsat paa Amtskartet, Viten var en Kystvite og stod i Forbindelse mod Syd med Feie-Viten og muligens flere.

7. Viten paa Vitefjeldet ved Kraakerøy, den stod i Forbindelse med den forannævnte og dannede det andet Led i Viterækken ind gjennem Sognefjorden.

8. Viten paa Gaarden Bækken i Lavik paa Grænsen mellem Lavik og Hyllestad. Den findes afsat paa Kartet.

9. Viten paa Maaren i Kirkebø et Stykke indenfor Indløbet af Høyangfjorden henimod Grænsen af Balestrand. Gaarden er afsat paa Kartet.

10. Viten paa Nesset ved Gaarden Hamre i Leikanger var den næste indenfor.

11. Fra den sidstnævnte gik Budskabet til Viten paaVetanosi i Lærdal paa Nesset mellem Aardals- og Lærdalsfjorden. Toppen er afsat paa Kartet. Den gamle Vagtstue er bevaret og opsat i Museet paa Amle.

12. Endelig nævner den anførte Forfatter Viten paa Kolonos (Kolonosi). Hvor denne Top er beliggende, siges ikke; kun at den er beliggende i Aardal. Paa Amtskartet har jeg ikke kunnet finde det. Efter Amund Helland N. Bergenhus Amt, Ⅱ. 89. skal der være et Fjeld Vardenosi i V. for Midnosi paa Halvøen mellem Aardals- og Lysterfjorden; muligens er dette samme Fjeld som Kolonosi. Beliggenheden synes at passe.

13. Viten paa Vetahovden i Lyster er den sidste paa denne Kant. Den er ikke afsat paa Amtskartet, men nævnes i Am. Hellands Beskrivelse af N. Bergenhus, Ⅰ. 93. hvor ogsaa Beliggenheden angives nemlig i S. for Eids-Vatn.

De 8 sidstnævnte Viter er de, som opgives af Godseier Heiberg i nævnte Skrift. Der kan dog ikke være Tvivl om, at der har været flere Viter nærmest, hvad man kan kalde Lokalviter. Saaledes omtales af en lokalkjendt Mand:

14. Viten paa Okken eller Okkenfjeldet mellem Borgund og Lærdal, en Top med vid Udsigt. Efter min Hjemmelsmand en gammel Fjeldmand fra Borgund, findes der endnu tydelige Merker her efter Viten og Vagthuset.

15. Efter den samme Hjemmelsmand var der ogsaa en Vite paa Borlosfjeldet, som han benævner det. Ogsaa her skal der være tydelige Merker efter Vagtstuen. Borlaug er en Gaard i Borgund, som er afsat paa Kartet og Fjeldets Navn skulde formentlig være Borlaugsfjeldet efter denne Gaard. Noget Fjeld af dette Navn findes ikke paa Kartet, men nogle Kilometer fra Gaarden ligger Vardenosi, og det tør da hænde, at det var her Viten stod. Denne Vite var den øverste i Lærdal og laa temmelig langt inde paa Høifjeldet, saa man kunde fristes til at antage, at Hensigten med den var at formidle Forbindelsen med Valders.

Der har rimeligvis været endnu flere Viter i Sogn. Navne som Vardeheia og Vardehei kan muligens tyde derpaa.

Vi kommer nu til det gamle Firde Fylke, hvor der paa Grund af Naturforholdene maa have været mange Viter. Fjeldene er høie, Fjordene og Dalene trange og krogede; en Vite kan derfor ikke lyse saa vidt omkring, som den ellers vilde gjøre [[** sic mgl punktum]]

16. Den første Vite nordenfor Sognefjorden, naar vi følger Kysten er Viten paa Alden. Den lille Ø Alden ligger meget

gunstig til for en Vite, og man kan næsten paa Forhaand sige, at her maa der have staaet en. Elias Melvær har meddelt mig, at det ganske rigtig har staaet en Vite paa Alden, en Kystvite som har staaet i Forbindelse med Viten paa Y. Sulen. Afstanden fra denne er 27 Kilom. i ret Linie. Ventelig har man under gunstige Betingelser ogsaa kunnet se Viten paa Feie, som ligger omkr. 50 Kilom. borte.

17. Den næste i Rækken er Kinnevarden eller Viten paa Kinn. Det er ligeledes en Kystvite med en meget god Beliggenhed; Afstanden fra Alden er omkring 30 Kilom.

18. Viten paa Svanøyen laa lidt til Siden for de to nævnte og har vel neppe været en Kystvite; den har vel nærmest haft til Opgave at lyse over de omliggende Øer og Fastlandet udenfor. De sidstnævnte Viter er

velkjendte og omtales oftere, saa at der ingen Tvivl kan være om dem. Det samme gjælder ogsaa den følgende.

19. Viten paa Bremanger. Viten laa paa Nordvestspidsen af Øen paa en Fjeldtop, som bærer Navnet Viten. Den var en Kystvite, som stod i Forbindelse med Kinnevarden. Afstanden fra denne er omkring 30 Kilom.

20. Fra den sidstnævnte Vite gik Budskabet videre nordover til Vaagsøy, hvor der stod en Vite paa Fjeldet Viten paa Vestsiden af Øen mellem Gaarden Vetvik (Vedevik) og Skongenes Fyr paa Nordspidsen af Øen. Paa Vestsiden af Øen ligger Einevarden; om der ogsaa her har staaet en Vite, synes tvivlsomt.

21. Vetanakken paa Selja paa Sydsiden af Statshalvøen i en Afstand af 18 Kilom. fra Viten paa Vaagsøy. Denne Vite har vel neppe været en Kystvite i strengere Forstand, men har vel særlig tient [[** defekt?? j i dette verket?]] til at lyse for de indenforliggende Bygder.

22. Den sidste Vite i Kystrækken søndenfor Stat er Viten paa Nordvestspidsen af Stathalvøen mellem Gaarden Ervik og Aarvik. Fjeldet kaldes Viten og falder vel nærmest sammen mep [[** si = -ed]] Storvarden paa Kartet. Dette er mig meddelt av Kunstmaler Thunold og senere af Overlærer Laberg, som personlig havde været paa Stedet og undersøgt Sagen. Se om Viten paa Stathalvøen Sunnmøres historisk Tidsskr. 8de og 9de Aarg. S. 68, hvor Fjeldet kaldes Rivjehornet. Det er antagelig den samme Vite.

Efterat vi saaledes har fulgt Viterækken langs Kysten fra Sognefjorden til Stat, vil vi vende tilbage til Sognefjorden og forsøge, om vi kan finde en Række Viter inde i Landet.

Søndfjord er meget fattig paa Traditioner om Viter. Det synes naturlig og rimelig, at der maa have været en hel Del Viter her engang; men Mindet om den er forsvundet. I Askevold, Fjalir og Gaular har jeg ingen fundet indenfor Kysten.

Først naar vi kommer op til Førdefjorden finder vi nogle. Her har vi efter Meddelelse af Lærerne Haugen og Thune.23. Viten paa Lisetfjeld mellem Hegranes og Leknes i Vevring. Rimeligvis stod der paa Dyvikhovd, som er afsat paa Kartet.

24. Viten paa Friborg en Mils Vei længer inde i Fjorden omtales af de nævnte Mænd og kjendes i Bygden.

25. Viten i Naustdal omtales af de nævnte Mænd. Den laa omkring 5 Kilom. ovenfor Kirken mellem de to Dalfører, som her mødes, Naustedalen og Aasedalen. Fjeldet benævnes Viten.

26. Viten paa Førdsnipen i Førde er opgivet for mig af Ordfører Tefre, som havde hørt Traditionen om den af sin Fader; forøvrig synes Traditionen i Bygden om den ganske uddød. Stedet har en meget heldig Beliggenhed som Viteplads og man kan næsten paa Forhaand sige, at her maa der have ligget en Vite.

I Jølster skal der efter Meddelelse fra Lensmand S. M. Øvrebø have været 2 Viter nemlig:

27. Viten paa Veitebergsnova ved Gaarden Veiteberg, tidligere Vedeberg. Dette antager jeg dog for tvivlsomt, da Gaardsnavnet vistnok har en anden Betydning. Se N. G. N. Bergenhus Amt S. 311.

28. Viten paa Klauen et Fjeld paa Sydsiden af Jølster Vand mellem Gaardene Sandal, Gjesdal og Vassenden. Beliggenheden synes at være gunstig.

Han meddeler ogsaa, at der er dem, som mener, at der har været en Vite paa Svenskenipa mellem Klakeg, Vaatedalen og Breimsvand; men dette er vistnok tvivlsomt.

29. Paa Askroven i Kinn skal derefter hvad der er mig meddelt, have staaet en Vite.

30. Det samme skal have været Tilfældet paa Skaarkinn paa Hovden i det nordlige af Kinns Herred.

31. Ligesaa er det opgivet, at der skal have staaet en Vite mellem Vevring og Høidalsfjord paa Haarteinen.

32. Endelig skal der have været en Vite paa Midtbønipen i Norddalsfjorden i Kinn.

33. Viten paa Vetanakken ved N. Vasenden i Gloppen efter J [[** sic el. usynlig punktum?]] Aaland og flere lokalkjendte Mænd. Den omtales af den nævnte Forfatter i hans Beskrivelse af Gloppen. S. 18. Huset stod her

endnu for omkring en Menneskealder siden. Fjeldet eller Toppen kaldes ogsaa Eidshornet. Efter mundtlig Meddelelse af nævnte Forfatter, har han fundet historisk Oplysning om at Vagthuset har nedbrændt omkring 1650.

34. Viten paa Dimma paa Fjeldet mod Indviken, omtales af den nævnte Forfatter paa det anførte Sted. Se Gloppen S. 18, hvor Billedet af Viten findes. Stedet er afsat

paa Kartet og noget i Vest for Demma Sæter er afsat Kongsvarden.

35. Der er af Emissær Sande fra Gloppen opgivet mig, at der skal have staaet en Vite ovenfor Gaarden Ravnestad mellem Gloppen og Hyen. Dette synes at være ganske naturlige [[** sic -e]] efter Forholdene.

36. Viten paa Ulvedalsfjeldet i Indviken er vel bekjendt. Vitehuset staar her endnu og Ungdomslaget har lagt nyt Tag paa det. I J. Aalands Beskrivelse af Indviken findes et Billede af Huset. Efter at ovenstaaende var skrevet, har jeg af Lektor Sandnes, Voss modtaget Meddelelse om, at der i Selja paa Fastlandet ved Moldøen er et gammelt Vitested, som han personlig havde seet, formentlig paa Hanekammen(?) Se ogsaa Meddelelsen i N. Folkekultur for 1915, 1ste H. S. 1. Ulvedal ligger paa Nordsiden af Fjorden overfor Indviken.

37. Viten paa Vinsryggen i Stryn efter Opgivende lokalkjendte Mænd, Vinsryggen sees paa Kartet at ligge i Nedre Stryn ved Fjorden skraaes over for Indviken.

38. Viten paa Skarsaasen i Stryn omtales paa det anførte Sted i N. Folkekultur.

Nedenfor Strynsvandet ligger Gaarden Skaar og maaske det er den Fjeldet har Navn efter. Enkelte har betvivlet Rigtigheden af denne Opgave; men Beliggenheden synes at være heldig.

39. Den samme Forfatter — Anders Skrede — nævner paa det anførte Sted endnu en tredie Vite, paa Auflheimsfjeldet i Olden. Dette Sted er muligens det samme som Aarheimsfjeldet paa Amtskartet. Hvis saa er Tilfældet, ligger det saa nærVinsryggen, at det ikke vel kan tænkes, at disse to Steder samtidig har haft Viter.

40 [[** sic punktum mgl]] Takloviten paa Taklonakken i Eid ved Gaarden Taklo. Der har været Levninger af den at se til den sidste Tid, og den er nu af Ungdomslaget reist op igjen.

41. Aasebøviten paa Nordsiden af Hornusdalsvandet [[** sic = Hornin-?]] er velkjendt som Vitested i Folketraditionen.

42. Viten paa Hornsnuten i Horningdal efter Meddelelse af Lensmand Kirkhorn. Andre har benegtet dette. I alle Tilfælde vilde en Vite her være paa sit Sted for Horningdalen.

43. Viten paa Raueggen eller Brunsviknipa ovenfor Rugsund i Daviken efter Meddelelse af Jak. Aaland. Paa Kartet er afsat Vareheia, som muligens betegner det samme.

44. Tofteviten paa Nordsiden af Davikfjorden er et gammelt Vitested. Navnet Kongsvarden er ogsaa opgivet. Efter at ovenstaaende var skrevet, har jeg af Lektor Sandnes, Voss modtaget Meddelelse om, at der i Selja paa Fastlandet ved Moldøen er et gammelt Vitested, som han personlig havde seet, formentlig paa Hanekammen(?) [[** Note 1 henvises til 2x — er én av dem feil?]]

12. Rauma og Møre Fylke.

1. Viten paa Skarebakken i Vanelven efter Meddelelse af Johan Halsa, Aahjem. Se Sunnmør Hist. Tidsskr. 9de Aarg. S. 661. Stedet kaldes endnu Vakthusbakken og har vidt Udsyn. Gaarden Skar ligger ikke langt fra paa Kartet og noget i Vest for Demma Sæter er afsat Kongsvarden.

35. Der er af Emissær Sande fra Gloppen opgivet mig, at der skal have staaet en Vite ovenfor Gaarden Ravnestad mellem Gloppen og Hyen. Dette synes at være ganske naturlige [[** sic -e]] efter Forholdene.

36. Viten paa Ulvedalsfjeldet i Indviken er vel bekjendt. Vitehuset staar her endnu og Ungdomslaget har lagt nyt Tag paa det. I J. Aalands Beskrivelse af Indviken findes et Billede af Huset. Efter at ovenstaaende var skrevet, har jeg af Lektor Sandnes, Voss modtaget Meddelelse om, at der i Selja paa Fastlandet ved Moldøen er et gammelt Vitested, som han personlig havde seet, formentlig paa Hanekammen(?) Se ogsaa Meddelelsen i N. Folkekultur for 1915, 1ste H. S. 1. Ulvedal ligger paa Nordsiden af Fjorden overfor Indviken.

37. Viten paa Vinsryggen i Stryn efter Opgivende lokalkjendte Mænd, Vinsryggen sees paa Kartet at ligge i Nedre Stryn ved Fjorden skraaes over for Indviken.

38. Viten paa Skarsaasen i Stryn omtales paa det anførte Sted i N. Folkekultur.

Nedenfor Strynsvandet ligger Gaarden Skaar og maaske det er den Fjeldet har Navn efter. Enkelte har betvivlet Rigtigheden af denne Opgave; men Beliggenheden synes at være heldig.

39. Den samme Forfatter — Anders Skrede — nævner paa det anførte Sted endnu en tredie Vite, paa Auflheimsfjeldet i Olden. Dette Sted er muligens det samme som Aarheimsfjeldet paa Amtskartet. Hvis saa er Tilfældet, ligger det saa nærVinsryggen, at det ikke vel kan tænkes, at disse to Steder samtidig har haft Viter.

40 [[** sic punktum mgl]] Takloviten paa Taklonakken i Eid ved Gaarden Taklo. Der har været Levninger af den at se til den sidste Tid, og den er nu af Ungdomslaget reist op igjen.

41. Aasebøviten paa Nordsiden af Hornusdalsvandet [[** sic = Hornin-?]] er velkjendt som Vitested i Folketraditionen.

42. Viten paa Hornsnuten i Horningdal efter Meddelelse af Lensmand Kirkhorn. Andre har benegtet dette. I alle Tilfælde vilde en Vite her være paa sit Sted for Horningdalen.

43. Viten paa Raueggen eller Brunsviknipa ovenfor Rugsund i Daviken efter Meddelelse af Jak. Aaland. Paa Kartet er afsat Vareheia, som muligens betegner det samme.

44. Tofteviten paa Nordsiden af Davikfjorden er et gammelt Vitested. Navnet Kongsvarden er ogsaa opgivet. Efter at ovenstaaende var skrevet, har jeg af Lektor Sandnes, Voss modtaget Meddelelse om, at der i Selja paa Fastlandet ved Moldøen er et gammelt Vitested, som han personlig havde seet, formentlig paa Hanekammen(?) [[** Note 1 henvises til 2x — er én av dem feil?]]

12. Rauma og Møre Fylke.

1. Viten paa Skarebakken i Vanelven efter Meddelelse af Johan Halsa, Aahjem. Se Sunnmør Hist. Tidsskr. 9de Aarg. S. 661. Stedet kaldes endnu Vakthusbakken og har vidt Udsyn. Gaarden Skar ligger ikke langt fraGrænsen mod Nordfjord. Efter en gammel Fortælling skulde man herfra kunne se 3 Viter; en paa Rivjehornet paa Stat, en paa Troda mellem Nordfjord og Søndfjord og en nordenfor. Rivjehornet er vel det samme som Revikhornet paa Amts- kartet og er antagelig en Forveksling af den ovenfor nævnte Vite paa den ydre Spids af Stathalvøen. Troda er uden TvivlStor Troda i Davik, i Nærheden ligger Raudalskammen, hvor der stod en Vite; se ovenfor.

2. Liset-Viten paa Sydsiden af Gurskøylandet ret op for Gaarden Liset. Her laa for en 30 Aar siden endnu Tømmerstokker igjen efter Viten. Se ovennævnte Skrift. Se ogsaa Søndmørsposten for 1ste Sept. 1919.

3. Viten paa Nystøylhornet ved Aarnes i Nærheden af Store Brandal i Sande efter Meddelelse af Gaardbr. Liset.

4. Viten paa Røvdestranden, maaske paa Videlsnakken. [[** sic, nedenfor står -delds-]] Efter den samme Meddeler. Den sidstnævnte Antagelse, at Viten skulde have ligget paa Videldsnakken er dog tvivlsom.

5. Viten paa Nonshornet paa Kvamsøy efter Meddelelse af Sogneprest Ristesund i nævnte Tidsskrift. Det maa have været en Kystvite; man kunde herfra se Viten paa Kjerringen paa Stat. Meddeleren tør ikke sige bestemt om det har været en Vite eller en Stenvarde.

6. Viten ved Lidaviken i Nærheden af Birkenes yderst ude paa Nesset mellem Volden og Ørsta. Efter samme Meddeler. [[** sic ingen uthevelser]]

7. Viten paa Hiseggja paa Gurksøy efter samme Meddeler. Paa Amtskartet findes Hiseggen afsat paa Nordvestspidsen af Gurksøy. Den var efter Meddelelsen tændt i 1808.Hissviten betegner Stedet, hvor den stod.

8. Viten paa Leinehornet paa Bølandet i Herøy efter samme Meddelelse; den laa op for Gaarden Leine.

9. Viten paa Sandsøy efter samme Meddeler ret op for Gaarden Skare. Han kan dog ikke afgjøre, om det har været en Vite eller Stenvarde. Det maa bemerkes, at paa et Sted som her kan der neppe have været en almindelig Vite i alfald i den nyere Tid, da Skog mangler; man maa i Tilfælde have tændt et Baal af Ris og lign. paa en Underbygning af Sten. Se ovenfor. Stedet har efter Meddeleren en vid Udsigt over Kysten i N. og S. og det kan derfor synes rimelig, at her har staaet en Kystvarde.

10. Efter Meddelelse af Lærer Leinebø skal der have staaet en Vite paa Fjeldet ovenfor Liavaag paa Hareidlandets Østside; Stedet betegnes ikke nærmere.

11. Viten paa Fløhorn paa Vestsiden av Hareidlandet opgives af samme Meddeler.

12. Viten paa Godøy bevidnes af Sogneprest Ristesund og af andre; den maa derfor ansees for sikker.

13. Viten paa Valderhaug. Den er historisk bevidnet; thi i 1652 blev den flyttet fra Valderhaug til Molnesfjeldet paa Vigra, fordi den ikke kunde sees fra Drønen. Moldenes eller Mollnes ligger paa Nordvestspidsen af Vigra.

14. Ved Gaarden Gamlem paa Grænsen mellem Borgund og Skodje ligger Fjeldtoppen Gamlemviten. Efter Navnet maa der have ligget en Vite her.

15. Viten paa Drønen er en velkjendt Vite, den nordligste paa Søndmør og Forbindelsesleddet mellem Søndmør og Romsdalen.

16. Viten paa Rølandssaato i Borgund efter Meddelelse af Peter Ekroll i Skodje. Den laa i Nærheden af Gaarden Alnes i N. for Brusdalvand.

17. Viten paa Vasset eller Vadset i Skodje ved den nedre Ende af Engesetvandet.

18. Liviten i Ørskog efter Meddelelse af Jørgen Gjerde og flere. Gaarden Li ligger straks i N. for Ørskog Kirke; paa Kartet er her afsat Vetafjeld, hvor Viten maa have staaet. Da Gaarden Abelseth ligger i Nærheten, har man ogsaa kaldt den Abelset-Viten. Hans Strøm omtaler den i sin Søndsmørs [[** sic]] Beskrivelse og siger, at den blev ikke tændt i den sidste Krig med de øvrige Viter. I 1718 var alle Viter blevet tændt, men siden var de ikke fornyet.

19. Viten paa Flaaen i Dyrkorn-Bygden i Stordalen efter Meddelelse af Jørgen Gjerde og Lærer Jelle. De beretter, at der er en gammel Tradition om, at der her skal have staaet en Vite. Efter Naturforholdene synes det rimelig, at der her eller i Nærheden maa have staaet en saadan.

20. Viten paa Skottet eller Skotshalsen efter Meddelelse af Lærer Hans Øye i Ørstad; han beretter, at der ikke er noget Merke igjen efter Viten; men en gammel Mand paa henved 90 Aar havde fortalt ham om den. Efter lokalkjendte Mænds Sigende, er det tvilsomt om dette medfører Rigtighed. Udsigten her er ikke god. Skulde der have staaet en Vite her, er den vel blevet flyttet til Flaaen, som ligger ikke langt borte, og hvor Udsigten er meget bedre.

21. Hundsviten i Sykelven paa Hovdeaasen skal være sikker efter Meddelelse af Tomas Stave. Han fortæller, at der endnu er Merker igjen efter Viten. Den laa paa Nordvestspidsen af Nesset, som skyder ud mellem Jøringfjorden og Sykelvsfjorden.

22. Efter Meddelelse af Hans Øyu skal der have staaet en Vite paa Velle, som skulde have lyst ind til Viten paa Skotshalsen. Dette havde han hørt af en gammdt [[** sic = -mel]] Mand paa 87 Aar. Hvor Stedet laa, siger han ikke. Vi har Velle i Sykelven og i Ørstad. Jeg antager, at der her foreligger et andet Navn forLiviten ellers

Abelsetviten i Ørskog. Nogen Vite ved Velle kjendes eller [[** sic = ellers]] ikke, saavidt jeg har kunnet erfare.

23. Viten paa Uksneset i Stranden mellem Upshaug og Upshaugli er velkjendt. Den ligger der hvor Fjorden kløver sig i Sunelvsfjorden og Norddalsfjorden. Efter Meddelelse av Jørgen Gjerde kan gamle Folk i Bygden endnu mindes Vakthuset. Det blev for en Del Aar tilbake nedrevet af en Husmand, som benyttede Tømmeret til Brænde. Saaledes har man i Norge behandlet sine Oldtidsminder! Det er ikke første Gang, dette har hændt! Tuften af Huset er endnu synlig. Stedet har en god Udsigt.

24. Viten paa Uksnesset er den sidste i Rækken ind gjennem Storfjorden, som med Sikkerhed kjendes. Det synes dog rimelig, at der maa have været en Vite længere inde ialfald i den nyere Tid; den nævnte Vite kunde efter sin Beliggenhed ikke lyse ind i Norddalen, og man kan ikke vel antage at det nævnte Herred skulde ligge udenfor Viterækken i 1808. Efter velvillig Meddelelse af Prost Petersen i Stranda, som tidligere var Prest i Norddalen var der i hans Tid en gammel Kone paa en Plads under Prestegaarden, som var 100 Aar ved sin død i 1906. Hun fortalte ham, at hun kunde mindes som Barn, at Viten i Nordalen [[** sic ved orddeling, rettes?]] brændte. Dette maa have været i 1814, og det er et Vidnesbyrd, som maa staa til Troende. Der maa have været en Vite i Nordalen og jeg antager, at den har ligget paa den Fjeld- top, som under Navn af Varden er afsat paa Kartet. Konen mindtes ogsaa, at Soldaterne roede ud over Fjorden i 1814, da de kommanderedes ud.

25. Storvarden og Lillevarden ved Gaarden Lyshol i Sykelven skal efter Meddelelse fra lokalkjendte være gamle Vitesteder. Da de to Steder ligger temmelig nær hinanden, har [[** sic = kan? mgl et "de"?]] i hvert Fald ikke samtidig have været Vitesteder; man maa der for antage, at man har skiftet Plads. Forøvrig synes Traditionen mig lidt tvilsom. Beliggenheden synes at passe godt for en Vite.

26. Leiknes Viten i Jøringfjord paa Nesset mellem Jøringfjorden og Norangsfjorden synes at være sikkert bevidnet efter Meddelelse fra Sogneprest Riser, som var barnefødt i Jøringfjord. Stedet ligger meget bekvemt til for en Vite, som skulde lyse for Bygden.

27. Aasebøviten i Nærheden af Gaarden Folkestad i Volda efter Meddelse af Provst Barstad og flere paa Nesset mellem Voldafjorden og Dalsfjorden. Denne Vite er velkjendt af Traditionen.

28. Viten paa Felden. Felden er et høit Fjeld mellem Dalsfjorden og Birkedal; der skal være en aldeles enestaaende vid Udsigt, fortæller man. Efter Meddelelse af Biskop Neumann i Urda var der Levninger af et Stenhus her, som man vilde gjøre til et Tempel. Jeg antager, at det har været Levninger efter etVakthus. Spor af Stentempler kjendes — saavidt jeg ved — ikke i Norge allermindst paa saa høie Bjergtopper.

29. Birkedalsviten i Birkedalen efter Meddelelse af Infanterikaptein Hansen. Stedet er ukjendt. Jeg antager, at Viten er blevet flyttet fra Feiden og hid.

Der har formentlig været flere Viter i Søndmør end de her nævnte; men nogen Tradition derom er mig ikke meddelt, Jeg skal nævne nogle Steder, som der kan være Spørgsmaal om.

Paa Gurskóys [[** soc = -øy-?]] Sydside ligger Sandehorn ved Gaarden Sande 471 efter Am. Helland. Han bemerker, at Fjeldet ogsaa benævnes Viten. Hvis dette er Tilfældet, maa man gaa ud fra, at der har været Vite her.

Efter Meddelelse af Provst Barstad ligger en Høide kaldetRødset Varden ved Gaarden Rødset i Volda, om hvilken der gaar en Tradition i Bygden, at der skal have staaet en Vite her. Meddeleren lægger til, at om saa var Tilfældet, har den ikke været i Bruk i vor sidste Krig.

Den samme Meddeler bemerker, at der ogsaa paa Melshorn i Ørstad muligens har staaet en Vite; dog er dette mere tvilsomt.

Som man ser, har det ikke været mulig at finde Tradition om Viter i de inderste Fjordarmer paa Søndmør. Befolkningen har her været saa tynd og spredt, at der ikke var noget Behov for Viter. Vi kan vistnok gaa endnu videre og sige, at de Viter, som findes i Indre Søndmør, vistnok alle maa antages at stamme fra nyere Tid. Indre Søndmør er i det hele taget bebygget i en forholdsvis sen Tid.

I Romsdals Fjorden er Naturforholdene noget forskjellige fra, hvad de er i Søndmør. Betingelserne for Viternes Bruk er bedre her. Man har friere Udsyn og bredere Fjorde i det hele taget.

30. Fra Drønen gik Budskapet indover den brede Romsdalsfjord med sit vide Udsyn. Den første Vite, vi her støder paa, er Viten paa Aashammeren i Vestnes efter J. Brovolds Beskrivelse af Vestnes og andre Meddelelser. Topografisk-historisk Beskrivelse af Vestnes Prestegjeld S. 99, 166, 174. Skrftlige [[** sic = Skrif-]] Meddelelser af Agnar Skeidsvoll i Bergen; han er fra Vestnes. Viten stod paa Nesset eller Halvøen mellem Tresfjorden og Tomrefjorden; Stedet findes afsat paa Kartet under Navn af Aasbakken [[** sic punktum mgl]]

31. Viten paa Hoemskammen i Nærheden af Gaarden Hoem paa Sydsiden af Tresfjorden; efter den nævnte Forfatters Beretning.

Efter Meddelelse af Mænd fra Stedet skal der have ligget en Vite paa Villaheidi i Nærheden af Gaarden Villa, og jeg antager, at det maa være den samme Vite, som menes. Villa ligger lidt længer ind paa samme Side af Fjorden.

32. Viten paa Kjøbstadeggi i Vestnes omtales af den samme Meddeler fra Vestnes. Gaarden Kjøbstad ligger paa den anden Side af Tresfjorden ret ovenfor Hoem. Afstanden mellem disse to Viter er neppe mere end 5 Kilom., saa det synes lidt besynderlig at finde en Vite her. Det kan have været de naturlige Forholde, Beliggenheden, som gjorde begge nødvendige.

33. Viten paa Nordnæsje i Veø. Fra Aashammeren gik Budskapet til den nævnte Vite, som stod paa en Haug i Nærheden af Gaardens Huse. Udsigten er vid udover den brede Fjord og mod Fjeldrækken, som omkranser Horisonten. Her har jeg som Barn legt imellem Levningerne af Viten og Vagthuset, hvoraf der endnu stod adskillig igjen. Viten her lyste indover Romsdalfjordens 3 Arme.

34. Den næste Vite mod S. Ø. var Viten paa Lundshammeren paa Vaagstranden hvor der efter Oberst Gullowsens Afhandling i N. historisk Tidsskrift stod en Vite. Dette forbeholder [[** sic = forholder?]] sig rigtig; men derimod er det en Feil af Forf., som formentlig ikke var lokalkjendt her, at han henlegger Stedet til Vestnes. Gaarden Lund ligger paa Vaagstranden i Veø Herred og Lundshammeren er en bekjendt Høide ved Gaarden. Man kunde her se baade Viten paa Aashammeren og antagelig ogsaa Viten paa Nord-Næsje.

35. Viten paa Vetakollen i Eids Herred er bekjendt nok blandt alle i Bygden, saa jeg behøver ikke at søge fremmede Vidner. Om denne ved jeg selv personlig Besked og kjender Steder, hvor flere har staaet. Her er ingen Tvivl berettiget. Paa Amtskartet er Vetakollen forvansket til Vittingskollen, et prægtig Eksempel paa meningsløs Navneforvanskning. Vedkommende Karttegner har øiensynlig ikke forstaaet Navnet.

36. Efter Oberst Gullowsens nævnte Afhandling laa der en Vite paa Nesakslen i Grytten; dette forholdt sig saa. Stedet ligger meget godt til, og Viten lyste over Fjorden og den nedre Del af Dalen antagelig op til Horgheim eller kanske lidt længere.

Men der maa have været ogsaa en Vite længere op i Dalen eller kanske to i den nyere Tid; i den ældste Tid var der neppe nogen. Den nævnte Forfatter siger kun, at der laa en Vite i Fladmark Sogn som korresponderte med Einstadvarden paa Lesjaskogen; men hvor den laa, siges ikke.

37. Viten paa Morkahaugen nævnes af den nævnte Forfatter, og at der her stod en Vite er uomtvistelig. Gaarden Mork ligger paa Sydsiden af Langfjorden, henved 8 Kilom. indenfor Alfarnes.

38. I Bunden af Langfjorden ligger Eidsvaagen, og her maa der nødvendigvis have ligget en Vite. Den nævnte Forfatter kalder den Kleppevarden og fortæller, at den laa ovenfor Gjæstgivergaarden ½ Mil fra Eidet. Det er ikke godt at skjønne, hvad der menes, om Viten ligger indenfor Vaagen, paa selve Eidet, eller udenfor den. Det sidste synes at være det rimeligste, NavnetKleppevarden kjender jeg ikke.

39. Viten paa Horjen. Denne har jeg selv seet i min Barndom, og den er seet af mange flere, som kan bevidne dens Tilværelse og Stedet, hvor den laa. Der er en prægtig Udsigtpaa Horjen, skjønt Høiden ikke er meget stor, omkr. 600 m. Viten lyste herfra ud over Bolsø og Kleive og ind over Osmarken.

40. Viten paa Vetafjeld paa Osmarken paa Grænsen af Øre, Nesset og Tingvoll Herreder. Vetafjeld ligger mellem de to Vand Osvandet og Fosterlaagen. Herfra kunde man se Viten paa Horjen.

41. Viten paa Tussen eller Tusten, et bekjendt Fjeldtop paa Fannestrandsfjeldene ved Aarøydalen. Overretssagfører Jørgen Olafsen Holm har indhentet nøiagtig Oplysninger om denne Vite efter en gammel Mand Ivar Bergsgjærdet, som døde for en Del Aar siden i en høi Alder og som havde været blandt dem som holdt Vagt ved viten. [[** sic, ikke V]] Han havde ogsaa fortalt enkelte Træk herfra. Hans Søn, som døde i 1903, han fortalte herom efter Faderens Meddelelser.

42. Viten paa Skalten. Skalten er en Fjeldtop mellem Frænen og Bu, som er afsat paa Kartet. Om Viten er der sikker Tradition fra 1809, da Vitevagt var sat.

43. Viten paa Mælen omtales af flere Forfattere som Oberst Gullowsen, Am. Helland og B. Dahl og maa ansees sikkert bevidnet. Mælen er et Fjeld mellem Hustad og Kornstad Sogne omkr. 6 Kilom. i Ø. for Stemshesten med en vid Udsigt.

Der maa have været flere Viter i Romsdalen end de nævnte. Særlig maa det merkes, at der mangler en Kystvite mellem Vigra og Skalten eller Mælen. Afstanden vilde her ellers blive for stor. Viten paa Drønen laa forlangt ind til at kunne virke fuldstændig. Der maa derfor have staaet en Vite paa en af Øerne udenfor Romsdalskysten som Harøien, Sandøien eller Ona, kanske helst den sidste.

44. Den første Vite i Nordmør ved Kysten har sandsynligvis staaet paa Freikollen; thi denne synes som skabt herfor frit beliggende som den er og med en storartet Udsigt samt Byen lige foran. Den maa i alle Tilfælde have tjent som Vern for Kristiansund, Traditionen i Kristiansund vidner derom. Men egentlig Vite har det neppe været; det har været en „Lyngvarde“ eller Risvarde, da der ikke findes Skog her. En stor kredsrund Stenvarde staar her og synes have tjent som Ildsted. Den nævnes ikke af Oberst Gullowsen, da den ikke hørte ind under Landforsvaret.

45. Viten paa Aspøjen eller Aspøifjeldet opføres af den sidstnævnte Forfatter og kjendes ogsaa i Traditionen. Afstanden fra Freikollen er omkr. 10 Kilom., men den har muligens ikke haft nogen Forbindelse med Viten her.

46. Viten paa Vulvikfjeldet opføres af den nævnte Forfatter og kjendes ogsaa ellers. Gaarden Vulvik ligger omkr. 10 Kilom. indenfor Aspøien og lidt udenfor Gyl. Efter Meddelelse af Sogneprest Høyem skal der have staaet to Viter i Nærheden at hinanden: Gamleviten og Nyviten paa en lidtlavere Høide. Merker efter Vagtstuen har været synlige til det sidste. Navnet Skarsøren kjendes ikke.

47. Viten paa Reinsfjeldet er omtalt af enkelte, men sikre Vidnesbyrd mangler. Reinsfjeldet er særdeles skikket for en Vite med sin frie Beliggenhed. Det vilde lyse over hele Osmarken foruden over Kværnes, Øre osv.

48. Viten paa Rotaas omkr. 20 kilom. indenfor Vulvik er opført af den sidstnævnte Forfatter og ellers ogsaa bekjendt. Fjeldet ligger i Nærheden af Gaarden Rotaas straks over for Eidsøren paa Fjordens Nordside.

49. Vetafjeldet mellem Øksendalen og Sundalen er bekjendt blandt de omboende som et gammelt Viteled, hvad Navnet ogsaa vidner om.

50. Viten i Viken i Sundalen, opføres af den ovennævnte Forf. Viken ligger 4—5 Kilom. udenfor Sundalsøren paa Fjordens Vestside. Det maa formentlig være den samme Vite som den sidstnævnte; Vetafjeld ligger ikke langt fra Viken.

51. Jøra-Viten i Sundalen ved Gaarden Jøra er bekjendt i Traditionen. Afstanden fra Viten i Viken er omkr. 40 kilom [[** +uklart usynlig tegn? hevet punktum?]] saa man skulde have ventet at finde en Vite mellem de to nævnte; men nogen saadan kjendes ikke.

52. Viten paa Saksnes i Halsa opføres af den nævnte Forfatter. Nesset ligger omkr. 8 kilom. i S. for Halsa Kirke. Viten korresponderte med Vulvikviten.

53. Viten paa Fjeldet Graaora i Surendalen paa den søndre Side af Surendalsfjorden ikke ret langt fra Grænsen af

Stangvik efter Meddelelse af Sogneprest Høyem. Denne Vite maa have lyst for Stangvik; kun Todalen synes at have ligget i Mørke.

54. Honstadviten ved Gaarden Honstad i Ranes Sogn opfordres af Oberst Gulowsen og skal efter ham have staaet iHonstadlien.

55. Viten paa Duvaasen efter nævnte Forf. i Nærheden af Gaarden Aune paa Grænsen mod Rindalen.

56. Elshaug opføres af samme Forfatter som Vitested i Rindalen. Stedet skal ogsaa benævnes Vetaasen, men paa Kartet er det to forskjellige Steder, som betegnes ved disse Navn med en Afstand af omkr. 5 Kilom. imellem dem

57. Grøsetviten øverst i Rindalen opføres af den nævnte Forfatter.

Paa Tinget paa Ræv i Surendalen den 8. Juli 1720 efter Nordmøres Tingprotokol spurgte Amtmanden Tingalmuen om, hvormange Viter der var i Surendalen. Almuen svarede, at der var 4 i Surendalen og 1 i Brøste Tinglag: Dette svarer til de ovenanførte, naar vi henlægger Graaora til Brøske.

58.Viten paa Hjelmen i N. for Gaarden Aasgaard paa Grænsen mellem Halsa og Aure Herreder. Efter Meddelelse af Sogneprest Hollum skal der endnu være Rester at se af Vitenher, og Traditionen er endnu levende i Bygden om Vitens Anvendelse i Krigen. Stedet egner sig meget godt for en Vite.

59. Viten paa Tustra. [[** sic = -tna?]] En lokalkjendt Mand fra Stedet har meddelt mig, at der paa et Fjeld paa Utsiden af Øen har været en Vite, som stod i Forbindelse med en lignende paa Freikollen og en paa Hjelmen. Men det merkeligste er, at han fortalte mig, at der stod en stor, kredsrund, ovenpaa flad Stenvarde, og at det var her man tændte Baal af Kvister eller tomme Tjæretønder.

60. Varden paa Todalskjølen efter Meddelelse af Sogneprest Hollum. Todalskjølen er en Fjeldtop mellem Aure og Vinje. Her staar en Stenvarde ca. 7—8 Alen i Tvermaal og flad ovenpaa. Efter hvad der var ham fortalt af Bygdens Folk, brugte man her at antænde Baal af smaahuggen Tyrived af Rødder og lignende, som man kjørte frem om Vinteren for at have den nødvendige Ved for paakommende Tilfælde.

61. Steinvarden paa Steingjeita i Aure. Det er en Fjeldtop en Mils Vei Ø. for Aure Kirke. Efter den samme Meddeler skal der her staa en lignende kredsrund Stenvarde som den ovenfor omtalte paa Todalskjølen, og hvortil en lignende Tradition er knyttet som den anførte om Todalsdkjølen. [[** sic = -alskj-]]

62. Varden paa Hjellaklakken i N. Ø. for det sidstnævnte Fjeld skal have en liggende Stenvarde som de to nævnte, men nærmere Oplysninger mangler, og Opgaven maa derfor indtil videre staa som usikker.

63. Vetaheia paa Skarvøy. Paa Kartet kaldes Stedet Mellandsfjeldet efter Gaarden Melland. Her er et gammelt Vitested, og til den senere Tid har der været Levninger af Viten og Vagthuset at se, gamle Stokker, som laa igjen.

64. Viten paa Kjeldsberget i N. for Dromnesodden skal ogsaa være sikker efter Traditionen. Ogsaa her har der været Levninger at se til den sidste Tid. De to sidstnævnte Viter har formentlig lyst ud over Smølen.

65. Viten paa Aakakola paa Grisvaagøy omtales af lokalkjendte Mænd og har vel været Bindeleddet mellem Viten paa Tustra [[** sic, = -tna?]] og den paa Skarsøy.

Af Viter nordenfor i Leden skal her nævnes:

Viten paa Hevnskjel i Søndre Trondhjems Amt.

Viten paa Elshaug paa Hitra.

Viten paa Vetakollen paa Ørlandet.

Viten paa Varhaug paa Nordsiden af Ørlandet, tvivlsom.

Viten i Vetaviken i Bjørnør i N. for Brandsfjord, maaske den samme som af Oberst Gullowsen kaldes Varden paa Rommen.

Viten paa Hellem i Nes Herred.

Viten paa Stimmen i Stoksund.

Viten paa Bjørn i Osen.Ryem Viten paa Vikten.

Steins Viten paa Nærøy eller Ramstad Viten.

Eidshaug Viten i Kolvereid.

Sjølstad Viten i Foldereid.

Se videre om disse og flere i den anførte Fortegnelse i N. historisk Tidskrift.

Af denne vil det sees, at der var Viter over hele Kysten nordover til Vesteraalen. Viterækken har stanset i eller ved Trondenes, hvor det gamle Haalogaland endte.

Alle Viter nordenfor er af yngre Oprindelse og de fleste antagelig fra vor sidste Krig i 1807—14.

Vitehuset fra Vitanosi, nu paa Amble i Sogn.